

Küresel İklim Değişikliği

**Herkes için
sürdürülebilir
kalkınma**

CHP.org.tr

Türkiye
rahat bir
nefes
alacak.

Önsöz

Sosyal demokrasinin öncelikli hedeflerinden biri, toplum genelinin, sosyal adalet anlayışı çerçevesinde, refahı ve ülke kaynaklarını paylaşmasıdır. Geçmişte, kaynakların artışı olarak düşünülen ekonomik büyüme denilince akla, hızlı ve niceliksel üretim gelmekteydi. Fakat günümüzde tüm dünya genelinde yaşanan hızlı iklim değişimi, nüfus artışları ve bunlardan kaynaklı ekolojik sistemlerdeki bozulma, bu büyüme ve gelişme tanımlarını tekrar gözden geçirme gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Bu bağlamda gelişme, sürdürülebilir olduğu kadar da çevre sorumluluğunu içerir bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Cumhuriyet Halk Partisi, ekonomik gelişme ve ilerlemeye yönelik projelerini gerçekleştirirken, çevre dostu politikalar izleyen sosyal demokrat bir partidir.

Küresel iklim değişikliği, günümüz ve gelecek nesillerin yaşam koşulları ve milyonlarca yılda oluşmuş doğal dengelerin korunması gereği nedeniyle acil çözüm bulunması gereken bir sorun olarak güncelliğini artırmaktadır. Küresel ortalama hava ve kara sıcaklıklarındaki artışlar, yaygın kar ve buz erimeleri, küresel ortalama deniz seviyesindeki yükseliş, kuraklık ve seller gibi aşırı iklim olaylarındaki artışlar, dünya genelinde ülkeleri, toplumları ve bireyleri hem çözüm üretmeye, hem de iklim değişikliğinin neden olduğu sosyo-ekonomik ve çevresel değişikliklere uyum sağlamaya zorlamaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi, sosyal demokrat görüşünün önemli bir parçası olan çevre konusunda duyarlılık ve bilinç çerçevesinde, iklim değişikliği sorununun çözümünü ve iklim değişikliğine uyum politikalarını öncelik olarak görmektedir.

Ülke kaynaklarının en verimli ve çevre dostu bir şekilde değerlendirilmesi, kalkınma stratejimizin temel dayanak noktasıdır. Adalet duygusu, hem sosyal hem de çevreye ilişkin anlamlar içerir. CHP, doğaya ve kendi dışındaki canlılara bu duyguyla yaklaşabilme bilincine sahip yurttaşların sayılarını artırmayı amaçlamaktadır. Çağdaş sosyal demokrasinin iklim değişikliği politikası sürdürülebilir kalkınma ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke, insanı içinde yaşadığı doğa ve evren içinde bütünsel bir yaklaşımla ele alarak, toplumların çevreyle uyumlu bir şekilde kalkınması gerektiğini vurgular. İklim dahil doğal kaynakların, çevresel ve sosyoekonomik olarak günümüz ve gelecek nesillere insanca ve sağlıklı yaşam koşulları sağlayacak şekilde değerlendirilmesini öngörür. Özellikle gelişmiş İskandinav ülkelerinde benimsenen ve uygulanan sürdürülebilir kalkınma modelinin, aralarında Türkiye'nin de olduğu hızla gelişmekte olan ülkeler arasında başarılı bir örneği yoktur. Bu çerçevede CHP, Türkiye için hem çevreye hem de gelecek nesillere olan sorumlulukları yerine getirecek ve

diğer gelişmekte olan ülkelere örnek olabilecek bir sürdürülebilir kalkınma modeli benimsemektedir.

CHP'nin iklim değişikliği siyaseti, çevre sorumluluklarının bilincinde, insan ve toplum merkezli, eşitlikçi ve katılımcıdır. Bu anlayış, tarihsel sorumluluktan yola çıkarak dünya halkları arasında eşitliği gözetir. Aynı zamanda hem toplumların farklı katmanları arasında, hem de kuşaklar arasında eşitlik ilkesini benimser. İklim değişikliği politikaları konuyla ilgili tüm paydaşların görüş ve düşüncelerini katılımcı yollarla içselleştirerek şekillenir. CHP'nin iklim değişikliği politikası, her alanda doğal ve sosyal bilimlerin ulaştığı son noktadan hareket eder. Geliştireceği politikaları yerel ve uluslararası bilimsel araştırma sonuçlarının ışığında şekillendirir.

CHP'nin iklim değişikliği ile mücadele konusundaki politikaları "çevre-dostu" ve "yeşil ekonomi" politikası ile örtüşmektedir. Bu politikalar, ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda, enerji verimliliğini artıracak ve olumsuz çevre etkilerini azaltacak politikalar geliştirilmesini hedeflemektedir. CHP, ekonomide çevre-dostu teknoloji ve mallar üreten ve bu sektörlerde çalışma olanakları yaratan yapısal değişiklikleri özendirir. Bu çalışmada, hem sera gazları salımlarının azaltılması, hem de enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımları konusunda somut, gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler ortaya konmuştur. Farklı toplumsal kesimlerin, kurumların, bireylerin ve özel sektörün karbon ayak izlerinin küçültülmesini sağlayıcı düzenlemeler alanında da uygulanabilir politikalar belirlenmiştir.

CHP'nin iklim değişikliği konusundaki uluslararası politikaları "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkeleri çerçevesinde" sorumluluklarını yerine getirmeyi öngörmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadele konusundaki sorumluluklarını yerine getirirken, uyum konusunda uluslararası kaynak kullanım haklarından etkili bir şekilde yararlanması ve Türkiye'nin Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemini kapsayan 2012-sonrası iklim anlaşmasını şekillendiren görüşmelerde sorumluluk sahibi, girişimci ve lider bir tutum sergilemesi hedeflenmektedir. Türkiye 2012 sonrası için yasal olarak bağlayıcı, çözüm olarak iddialı ve sorumluluk olarak adil bir anlaşmanın tarafı olacaktır.

İklim değişikliğinin toplumsal hayatın birçok boyutuna olan etkisi kaçınılmazdır. Hem dünyada hem Türkiye'de ekonomik etkinlik olarak iklim değişikliğini en az etkilemiş toplumsal gruplar, iklim değişikliğinden en fazla et-

kilenecek olanlardır. Bu çerçevede CHP, uyum politikalarını sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri üzerine kurmaktadır. İklim değişikliğine uyum konusunda önceliği, uyum olanakları sınırlı toplum katmanlarının olumsuz etkilerden korunması ve onların toplumsal olarak güçlendirilmesidir. CHP, kırsal alanda yaşayan yoksul çiftçiler, tarım işçileri, balıkçılar ve sele ve su baskınlarına açık gecekondulu yerleşim alanlarında yaşayan vatandaşların uyum gereksinimlerine öncelik verilecektir. Bu çalışmada iklim değişikliğine uyum sürecine yönelik sürdürülebilir kırsal kalkınma politikaları, su varlıklarının verimli, adil ve katılımcı bir şekilde kullanılmasını sağlayacak öneriler, şehirlerde dar gelirli gruplara, sağlık alanında yoksul kadın ve çocuklara sağlanacak hizmetler belirlenmektedir. Bu çalışma, CHP'nin iklim değişikliğine yönelik yönetim politikalarını, konunun bilimsel, çevresel, sosyoekonomik, siyasi ve uluslararası ilişkiler boyutları ile çok yönlü bir şekilde ele alarak sunmayı amaçlamaktadır.

I. İklim Değişikliği Bilimi

Son yıllarda iklim değişikliği üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, farklı iklim parametrelerindeki değişiklik eğilimlerini ortaya çıkarma, bu değişikliklerin nedenlerini anlama ve gelecek öngörülerini yapma konusunda büyük aşamalar sağlamıştır. Bilim çevrelerince konu üzerine yapılan en kapsamlı çalışmalar olarak kabul gören, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yapılan literatür analizlerine göre en temel değişiklik eğilimleri şu şekilde özetlenebilir:

Son 50 yılda sıcaklıklarda yaygın artışlar gözlemlenmiştir. 2010 yılı iklim kayıtlarının başlangıcından beri en sıcak yıl olarak kaydedilmiştir. 1995–2006 dönemindeki 11 yıl, 1850 yılından beri gerçekleşen en sıcak 12 yıl arasında yer almaktadır. Sıcak günler, sıcak geceler ve sıcaklık dalgaları daha sık gerçekleşirken; soğuk günler, soğuk geceler ve don olayları daha az sıklıkla gerçekleşir olmuştur. Akdeniz, Afrika'nın güneyi ve güney Asya'nın bazı bölgelerinde belirgin kuruma meydana gelmiştir.

Dağ buzulları ve kar örtüsü Dünya genelinde daralmıştır. 1978 yılından günümüze kadarki uydu verileri, yıllık ortalama kutup denizi buz ölçüsünün her on yılda ortalama % 2,7 oranında küçüldüğünü

göstermektedir. Buzulları ve kar örtüsündeki düşüş, küresel ortalama deniz seviyesindeki yükselişe katkı sağlamış; son yüzyıl içinde dünya deniz seviyeleri 10-20 cm yükselmiştir. Greenland buz örtüsü giderek küçülüyor.

Aşırı iklim olaylarının sıklığı, yoğunluğu ve etki

alanı artmıştır. Aşırı yağış olaylarının sıklığı, ısınmayla ve atmosferdeki su buharında gözlenen artışla tutarlı şekilde, en çok kara alanları üzerinde artmıştır. IPCC'nin 2011'de yayınlanan aşırı iklim olayları raporu, özellikle iklim değişikliği ve giderek sıklaşan ve etki alanı genişleyen kuraklık olayları arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır. Şiddetli yağış ve sel olaylarında artış gözlenmektedir.

Küresel ortalama hava ve okyanus sıcaklıklarındaki artış, yaygın kar ve buz erimeleri ve küresel ortalama deniz seviyesindeki yükselişe ilişkin gözlemlere dayanarak, iklim sisteminde ısınma ve değişimin yadsınamaz bilimsel gerçekler olduğu söylenilebilir. Teknolojinin son olanakları kullanılarak yapılan yeni bilimsel çalışmalar, büyük çoğunlukla bu eğilimleri daha sabit göstergelerle kanıtlamakta ya da değişim eğilimlerinin sanıldığından daha ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bu bilimsel analiz ve veriler CHP'nin iklim değişikliği politikalarının temel hareket noktası olacaktır.

İnsan Katkısı?

İklim değişikliği tartışmalarının merkezinde yer alan başka bir tartışma konusu ise insan faaliyetlerinin gözlemlenen ve öngörülen değişikliklere ne derece sebep olduğu sorusudur. IPCC raporlarına göre, 1750'lerden bu yana sera gazlarının atmosferdeki yoğunluğunun ciddi ölçüde artmış olması, bunların fosil yakıt ağırlıklı sanayileşme sürecinde insan faaliyetlerinin sonucu olduğunu doğrulamaktadır. Endüstrileşme öncesi atmosferde 280 ppm (milyonda parçacık sayısı) olan karbondioksit yoğunluğu, bugün 391 ppm'e çıkmış durumdadır. Bu çerçevede, Kuzey

Yarımküre’de 20. yüzyılın ikinci yarısına ilişkin ortalama sıcaklıklar, çok büyük olasılıkla son 500 yıl içindeki herhangi bir 50 yıllık döneme ilişkin ortalama sıcaklıklardan daha yüksek olup; ayrıca son 1.300 yıllık dönemdeki muhtemelen en yüksek sıcaklık durumundadır. 1950’den önceki 700 yılda iklim değişiklikleri nispeten doğal değişkenlere bağlı iken özellikle 1950’den sonra insan etkisi öne çıkmıştır. Okyanusların ısınması, ortalama kara sıcaklıklarının artışı, aşırı sıcak ve soğuklar ve değişen rüzgar eğilimleri gibi iklim olaylarında insan etkisinin kanıtlanması ve kabulü iklim değişikliğine karşı atılması gereken adımların temel hareket noktasıdır. Bu, birey ve toplumların karbon ayak izlerini azaltmaları, ülkelerin de tarihi sorumlulukları çerçevesinde sera gazı salımlarını sınırlandırıp azaltmaları sorumluluklarını beraberinde getirir.

Bilimsel Öngörüler

İklim değişikliği eğilimleri ve insan faaliyetlerinin bu konudaki rolünün kesinliklerinin aksine, geleceğe yönelik öngörüler konusu, belirsizliklerin yoğun olduğu ve ilgili bilimsel çalışmalar üzerine fikir birliğinin görece zayıf olduğu bir alandır. Kısa vadeli beklentilerin güvenilirlik seviyesi doğal olarak yüksek olmakla birlikte, uzun vadeli ve sosyoekonomik parametreleri de içine alan çok değişkenli öngörülerin güvenilirlik seviyeleri görece düşüktür. Bu çalışmalar temel eğilimleri ortaya koyarak iklim değişikliği politikalarını yönlendirme konusunda önemli rol oynamaktadır.

Bu konuda en kapsamlı çalışmalar IPCC tarafından yapılmaktadır. IPCC’nin 1990 yılındaki ilk raporunda belirli sosyoekonomik senaryolar çerçevesinde modellediği öngörülerde, 1990 ile 2005 yılları arasında her on yılda bir yaklaşık 0,15°C ile 0,3°C arasında küresel ortalama sıcaklık artışı olacağını ileri sürülmüştür. Bu dönem sonunda geriye dönük yapılan fiziksel gözlemler sıcaklık artışının fiilen her on yılda bir 0,2°C olarak gerçekleşmiş olduğunu göstermiştir. Bu sonuç kısa vadeli projeksiyonlara olan güveni güçlendirir niteliktedir. IPCC’nin önümüzdeki döneme yönelik iklim değişikliği öngörülerini şu şekilde özetlenebilir:

Gelecek yirmi yıl için her on yılda bir 0.2°C'lik bir ısınma olacağı tahmin edilmektedir. Isınmanın kara alanları üzerinde ve en yüksek kuzey enlemlerde en şiddetli olması beklenmektedir.	Avrupa'daki yıllık ortalama sıcaklıkların, küresel ortalama sıcaklıklardan daha fazla artması olasıdır. Akdeniz Bölgesi'ndeki ısınma yaz aylarında, Kuzey Avrupa'daki ısınma ise kış aylarında en yüksek seviyelerde olacaktır.
Bütün senaryolarda, deniz buzunun hem Kuzey Kutbunda hem de Antarktika'da eriyeceği tahmin edilmektedir. Bazı projeksiyonlar ise, Kuzey Kutbu yaz sonu deniz buzunun 21. yüzyılın ikinci yarısında hemen hemen tamamen kaybolacağı yönündedir.	Yıllık yağışın Akdeniz Bölgesi'nin büyük bir kısmında azalması, kuzey Avrupa'nın büyük bir kısmında ise artması beklenmektedir. Yıllık yağışlı gün sayısı Akdeniz Bölgesi'nde büyük bir olasılıkla azalacaktır. Yaz kuraklığı riskinin Akdeniz Bölgesi'nde ve Orta Avrupa'da artma olasılığı yüksektir.
Yağış miktarlarının yüksek enlemlerde büyük olasılıkla artması, subtropikal arazi bölgelerinde ise azalması beklenmektedir.	Kar sezonu süresi Avrupa'nın tamamında kısılacak ve kar kalınlığı Avrupa'nın büyük bir kısmında azalacaktır.

Bilimsel öngörüler değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, atmosferdeki bütün sera gazı birikimleri 2000 yılındaki seviyelerinde sabitlense bile her on yılda bir 0,1°C'lik bir ilave ısınma olması beklenmesidir. Sera gazı salımlarının artması daha fazla ısınmaya neden olacak ve 21. yüzyıl boyunca küresel iklim sisteminde 20. yüzyılda gözlemlenmiş olandan daha büyük ölçüde değişikliklere yol açacaktır. IPCC tarafından yayınlanan 2007 yılındaki raporda, sera gazı salımlarının azaltılmaması durumunda iklim için geri dönüşü olmayan, yani iklimin devrilme noktasına ulaşacağımız ifade edilmektedir.

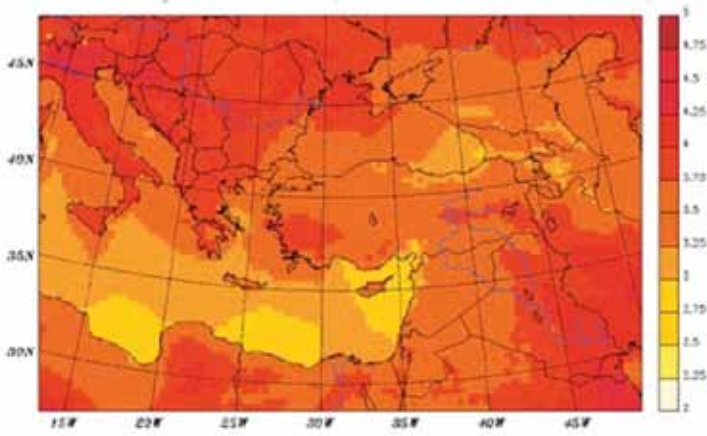
Türkiye'yi Etkileyen Eğilimler

Türkiye hem çevresel ve coğrafi yapısı gereği hem de bölgesel gelişmişlik, gelir seviyesi ve altyapı kapasitesi farklılıkları nedeniyle iklim değişikliğinin önemli seviyede etkisi altındadır. Bölgesel olarak farklılıklar olmakla birlikte, son 50 yılda sıcaklık, yağış ve deniz seviyelerinde kayda değer değişiklikler olmuştur. Bu durum ciddi sosyoekonomik etkiler yaratmakta

ve iklim değişikliğine uyum politikalarının önemini artırmaktadır. Türkiye İklim Değişikliği Ulusal Bildirim Raporu'na göre, 1951-2004 tarihleri arasında gözlemlenen temel değişimler Şu Şekilde özetlenebilir:

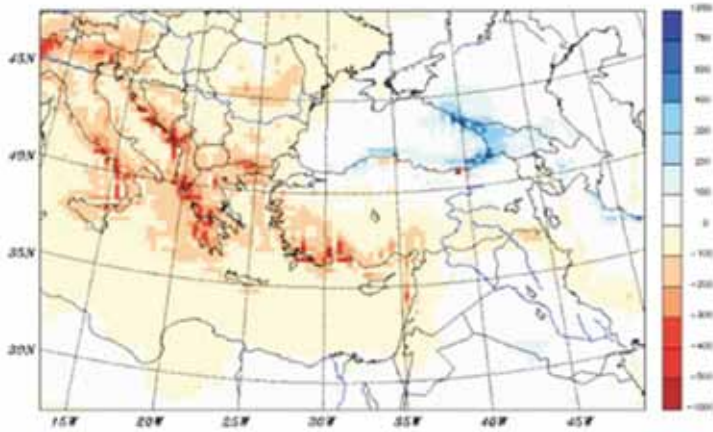
<p>Yaz mevsiminde hava sıcaklıklarındaki en yüksek artış, ülkenin batı ve güneybatı bölgelerinde olmuştur. Yaz mevsimi minimum sıcaklık değerlerinde, ülke genelinde ciddi artış eğilimleri görölmüştür.</p>	<p>Kış mevsiminde maksimum sıcaklıklar Karadeniz bölgesinin kıyı kesimlerinde önemli ölçüde düşmüştür. Orta Anadolu bölgesinde de sıcaklıklar yaygın bir düşme eğilimindedir. Kış mevsimi minimum değerleri, kuzey ve güney sahil bölgelerinde bariz azalma göstermektedir.</p>
<p>Yağış miktarlarında, sonbahar ve kış aylarında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Orta Anadolu'nun kuzey bölgelerinde sonbahar aylarındaki yağış miktarı artmıştır.</p>	<p>Yağışlar genellikle Ege ve Akdeniz sahillerinde düşüş, Karadeniz kıyı kesimlerinde ise artış göstermiştir. Orta Anadolu'daki yağışlarda ise çok az değişiklik gözlemlenmiş veya hiç değişiklik gözlemlenmemiştir.</p>
<p>Gelecekte güneybatı Anadolu kıyılarında ciddi bir yağış azalması olması beklenirken doğu Karadeniz sahil Şeridinde artış olacağı, yaz aylarındaki toplam yağış miktarlarında ise fazla değişiklik olmayacağı öngörülmektedir.</p>	<p>Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde deniz seviyesindeki yükselmenin son yüzyıl içinde 12 cm civarında gerçekleştiği hesaplanmaktadır. Önümüzdeki dönemde devam edecek yükselmelerin erozyon, kıyı Őeritlerinde su baskınları ve toprak tuzlanması gibi sonuçlar doğuracağı tahmin edilmektedir.</p>

Yıllık sıcaklık farklılıkları (modellenen 2071-2100 yıl aralığı ile 1961-1990 yıl aralığı arasında)

Kaynak: RegCM3 modeli, International Centre for Theoretical Physics, Trieste, İtalya (Türkiye indirgemesi Barış Önel tarafından yapılmıştır)

Yıllık yağış farklılıkları (modellenen 2071-2100 yıl aralığı ile 1961-1990 yıl aralığı arasında)

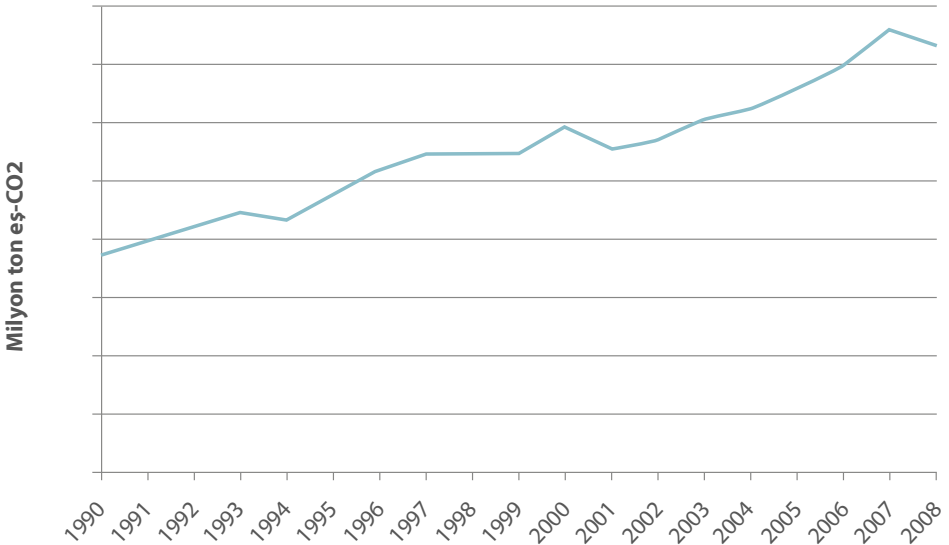
Kaynak: RegCM3 modeli, International Centre for Theoretical Physics, Trieste, İtalya (Türkiye indirgemesi Barış Önel tarafından yapılmıştır)

II. Sera Gazı Salımlarının Azaltımı

Türkiye son 20 yılda toplam sera gazı salımı miktarında, 2001 yılındaki ekonomik kriz dönemi dışında, çok hızlı bir artış göstermiştir. Bu yükseliş nüfus artışı, ekonomik büyüme ve sanayileşme gibi eğilimlerin doğal sonucu gibi gösterilse de, bir yandan çevreye ve gelecek nesillere olan tarihsel sorumluklar, diğer yandan uygulanan sosyoekonomik kalkınma modelinin sürdürülebilirliği açısından ciddi sorunlara neden olmaktadır. Sera gazı salımlarında en büyük pay sahibi olan enerji sektörünün verimsizliğinin giderilmesi, fosil yakıt bağımlılığının azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının etkili kullanımı yönünde devrim niteliğinde atılımlar yapılması gerekmektedir. CHP'nin iklim değişikliği ile mücadele politikaları, düşük karbonlu "çevre-dostu" "yeşil ekonomi" vizyonu çerçevesinde çok yönlü çözümler üretmek üzere şekillenecektir.

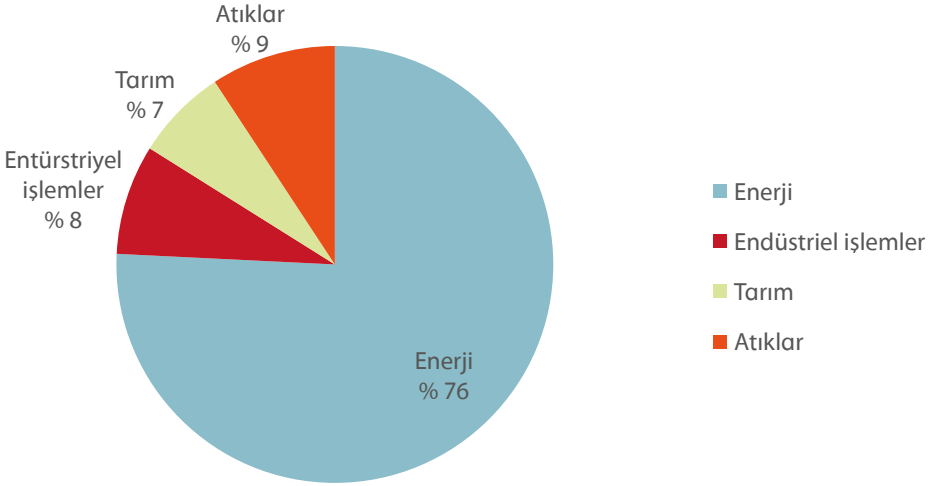
Türkiye'de toplam sera gazı salımları 1990 yılında 187 milyon ton CO2 düzeyindeyken, 2000 yılında yaklaşık % 60 artış göstererek 297 milyon ton CO2 düzeyinde yükselmiş, 2008 yılına gelindiğinde ise 1990 seviyesine göre % 95 artışla 367 milyon ton CO2 eşdeğeri seviyesine ulaşmıştır. Sektör bazında en yüksek artışlar % 212 ile enerji sektöründe, % 80 ile ulaşım sektöründe olmuştur. 2008 yılında enerji sektörü % 76 oranla toplamda en yüksek sera gazı salımı yaratmıştır. Daha sonra % 9 ile atıklar, % 8 ile imalat sanayi ve % 7 ile tarım sektörü salımları gelmektedir.

Türkiye'de yıllara göre toplam sera gazı salımları (eş-CO2 milyon ton)

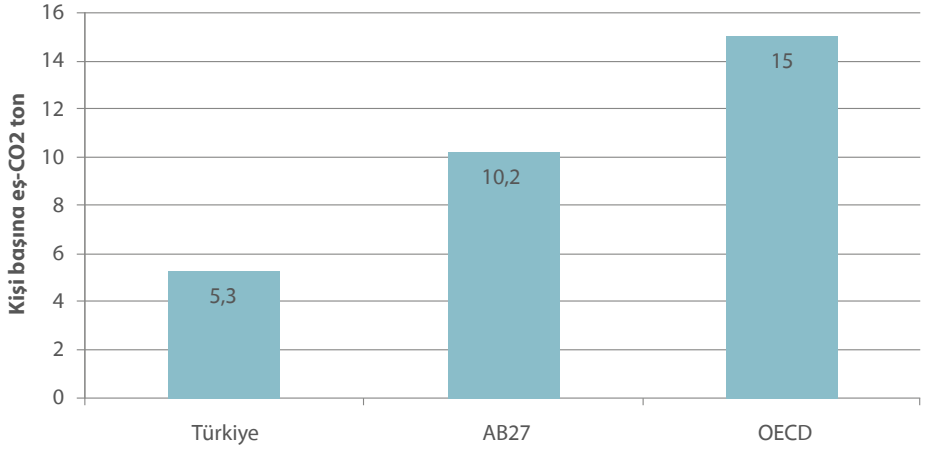
Türkiye’de sektörlere göre sera gazı salımları (CO2 eşdeğer), 2008

Kaynak: TÜİK, 2010.

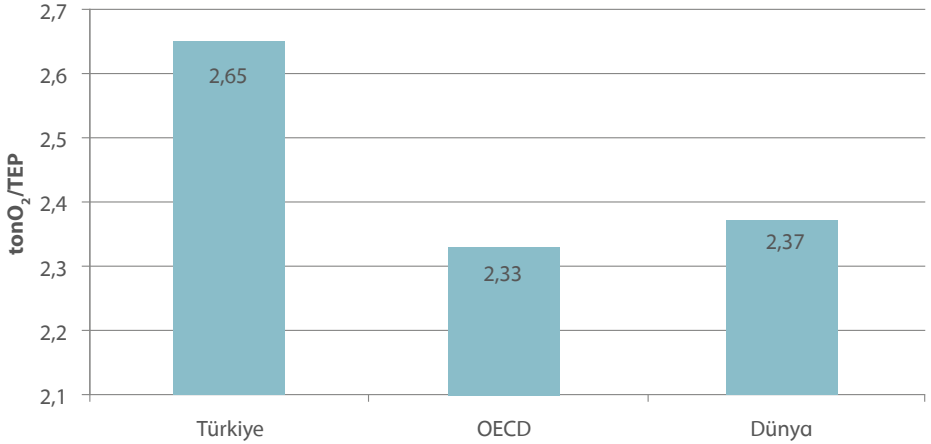
Türkiye’nin kişi başı yıllık sera gazı salım değeri 2007’de 5,3 ton CO₂ seviyesinde olmuştur. Bu miktar temel olarak artan nüfusu ve endüstriyel olarak az gelişmiş bölgelerin varlığı nedeniyle OECD (15 ton) ve Avrupa Birliği (10,2 ton) ortalamalarının altındadır. Ancak şekilde görüldüğü gibi Türkiye’de ekonominin karbon yoğunluğu 0,71 ton CO₂/1000 ABD doları değeri ile hem OECD hem dünya ortalamalarının üzerindedir. Aynı şekilde enerji arzının karbon yoğunluğu da 2,65 ton CO₂/TEP değer ile OECD ve dünya ortalamalarına göre yüksektir. Yani aynı miktardaki enerji üretiminin atmosferde biriktirdiği sera gazı ve birim bazda ekonomik üretimin yarattığı sera gazı Türkiye’de dünya ve sanayileşmiş ülke ortalamalarından daha yüksektir. Bir başka verimsizlik yansıması ise Türkiye’de kişi başı sera gazı salımlarının kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’dan (GSYİH) daha hızlı büyümesidir. Yani ekonomi büyüdükçe bu büyümenin iklim üzerine olumsuz etkisi katlanarak artmaktadır.

Kişi başı yıllık sera gazı salımları, 2007 (Türkiye, AB, OECD)

Kaynak:Atamer, 2010.

Enerji Arzının Karbon Yoğunluğu, 2007 (Türkiye, OECD, Dünya)

Kaynak:Atamer, 2010.

Bu gözlem Türkiye’de karbon ve enerji verimliliği düşük bir ekonomik kalkınma modeli uygulandığını göstermektedir. Çevresel ve ekonomik açıdan incelediğinde, bu modelin uzun vadede sürdürülebilirliğini zorlaştıracak iki temel sorun ön plana çıkmaktadır. Birincisi, iklim değişikliği sözleşmesinin tüm ülkeleri kapsayıcı yükümlülük getiren bir yapısı olmaması nedeniyle Türkiye gibi kalkınmakta olan tüm ülkelerin aynı hızla salımlarını artırmaları iklim değişikliği açısından dünyayı geri dönülemez bir noktaya sürükleyecektir. Bu durum hem çevreye ve gelecek nesillere olan tarihsel sorumlulukların hiçe sayılması anlamına gelecek, hem de ülke bazındaki etkiler bakımından çok ciddi sonuçlar doğuracaktır. Coğrafi ve iklim koşulları bakımından ve sosyoekonomik yapısı nedeniyle, Türkiye’nin iklim değişikliğinin etkilerine çok hassas bir konumu vardır. Bu nedenle kendi katkılarının da etkisiyle küresel çapta sera gazı salımlarının artması, uzun vadede Türkiye’yi çok olumsuz yönde etkileyecektir.

Ekonomik açıdan ise, karbon ve enerji verimliliğinin düşük olması, üretici sektörlerin uluslararası rekabet gücünün zayıflamasına ve yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda pazar paylarının daralmasına neden olacaktır. Aynı şekilde, fosil yakıtlara bağımlı ve düşük verimli enerji sektörü, orta ve uzun vadede enerji arzı risklerine aşırı duyarlı hale gelmektedir. Enerji piyasalarında son dönemde siyasi nedenlerle ve yapısal arz-talep bozuklukları sonucu oluşan belirsizlikler ve dalgalanmalar, ekonomik istikrarı zayıflatacak seviyelere ulaşmaktadır. Türkiye’nin istikrarlı ekonomik büyümeyi yakalayabilmesi için enerji üretim ve tüketim verimliliğini artırması en öncelikli hedeflerden biri olmalıdır.

Hükümetin Sera Gazı Azaltım Politikaları

Sera gazı salımlarının Türkiye’de hızlı artışı konusunda hükümet sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Bunun en temel nedeni, hükümetin Türkiye için ortaya koyduğu kalkınma politikası ekonomik, çevresel ve sosyal politikaların etkileşimine duyarlı bir temel çerçeve oluşturamamasıdır. Bu politika, tüm doğal kaynakların sonuna kadar ekonomik rant yaratmak için tüketilmek üzere var olduğu anlayışından yola çıkmaktadır. Bu nedenle birbirleriyle bağlantılı ve tutarlı olması gereken ekonomik, sosyal ve çevresel politikalar ile bu politikaları uygulayacak kurumlar ortak hedefler etrafında etkinleştirilememektedir.

Hükümet sıkça sera gazı salımlarındaki artışların Türkiye’nin insani kalkınması için zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu konudaki

verilere bakıldığında insani kalkınma hedefleri ile sera gazı salımları artışı arasında ilişkinin çok zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler insani kalkınma endeksine göre 2002 yılında 85. sırada olan Türkiye, 2008 yılında 83. sıradadır. Aynı dönem Türkiye insani kalkınma konusunda kendisinden yukarı seviyede olan onlarca ülkeden daha fazla ve daha yüksek artış hızıyla sera gazı üretmiştir. Yani diğer ülkelere kıyasla hem insani kalkınmada hem de iklim değişikliği ile mücadele konularında başarısız olmuştur.

Bu noktada en temel sorunlardan biri, hükümetin sera gazı salımlarının azaltılması amacına yönelik ulusal çapta ölçülebilir sayısal hedeflerinin olmamasıdır. Yüksek Planlama Kurulu tarafından Mayıs 2010'da hazırlanan Türkiye'nin İklim Değişikliği Strateji Belgesi, sera gazı salımlarının azaltılması amacıyla ölçülebilir sayısal hedefler ortaya koymamıştır. Sadece enerji sektörüne yönelik 2020 yılına referanslı % 7'lik bir karbondioksit salım sınırlaması ve 2011 seçim bildirgesinde ulaşım sektöründe % 11'lik bir indirim öngörülmüştür. Bu rakamlar hem kapsam hem de nicelik bakımından çok yetersizdir. Nitekim, 2010 Şubat ayında aralarında Etyopya ve Afganistan gibi yoksul ülkelerin de bulunduğu 40'tan fazla gelişmekte olan ülke iklim değişikliğine karşı azaltım hedeflerini ve projelerini Kopenhag Uzlaşması çerçevesinde iletirken, Türkiye iletmeyerek herhangi bir azaltım yükümlülüğü almayacağını ifade etmiştir.

Bu çerçevede, Türkiye sera gazı azaltımı amacıyla geliştirilmesi gereken yakın ve uzun vadeli politikalar, sektör ve şirket bazında sera gazı azaltımı teşvik edici düzenlemeler, yüksek dünya normlarında yeni enerji üretim tesisleri ve ulaşım araçlarına yatırımlar, enerji tüketim araçları bazında salım artışlarını sınırlandırıcı yasal düzenlemeler ve uygulayıcı ve gözlemci kurumların oluşturulması konusunda çok geri kalmaktadır. Hükümet STK'lar, yerel yönetimler ve özel sektör gibi diğer paydaşlarla ortak hareket etme ve onları geliştirdikleri iklim projelerini destekleme konusunda üzerine düşeni yapmamaktadır.

Sektör bazında salım azaltımı sağlayacak yasal düzenlemelerin, bu konuda geliştirilebilecek ekonomik araçların ve yöntemlerin belirlenmesi ve ilgili maliyet ve fayda hesaplamalarına yönelik modelleme ve senaryo çalışmaları da yetersizdir. Örneğin çimento, demir-çelik, cam, kimyasal ürünler, ulaşım ve enerji sektörlerini sera gazı salım azaltımına teşvik edebilecek destekleme ve vergi politikalarının etki öngörülleri ve

fayda-maliyet analizleri üzerine çalışmalar, politikaları yönlendirecek yeterlikte değildir. Diğer yandan, şimdiden harekete geçmemenin maliyetinin de (rekabet gücü, uluslararası yaptırımlar ve iklim değişikliği etkileri açısından) çıkarılması gerekmektedir. Özel sektörün sera gazı salım verilerini bildirme zorunluluğunun olmaması bu tip çalışmaların yapılmasını zorlaştırmaktadır. Sera gazlarının azaltımı hedefiyle geliştirilebilecek politikaları yönlendirecek bilimsel çalışmalara ve veri analizlerine gerekli kaynak ayrılmamaktadır.

Enerjide Fosil Bağımlılığı

Hükümet sera gazı salımlarında en büyük pay sahibi olan enerji sektörünün karbon verimliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerji yatırımları konusunda çok geri kalmıştır. Türkiye’de enerji arzının % 88 gibi çok yüksek oranı hala fosil yakıtlardan sağlanmaktadır.

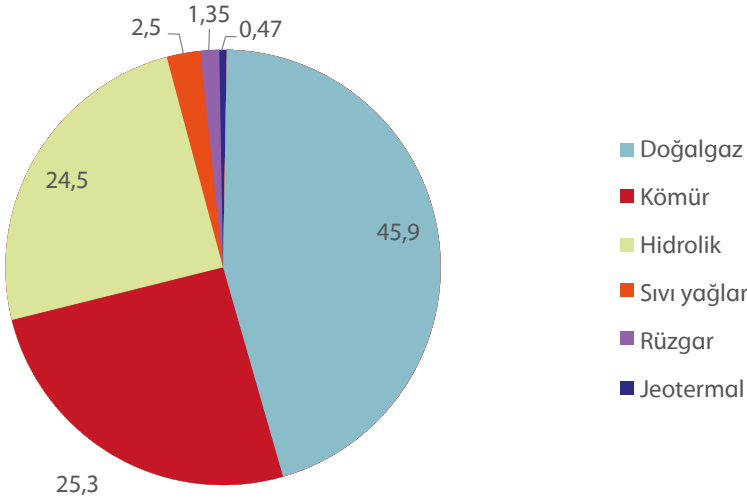

Yenilenebilir enerji kaynakları, temel enerji talebinin ancak % 12 gibi düşük bir oranını karşılamaktadır ki bunun da çoğunu yakıt olarak kullanılan biyokütle oluşturmaktadır. Çevre-dostu enerji üretimiyle ilgili hedefler sözde kalmış, ciddi çapta fiziksel ve teknoloji yatırımları yapılmamıştır. Bağlayıcı ve uygulanabilir yasal düzenlemeler hayata geçirilememiş, Türkiye’nin fosil yakıt bağımlılığı giderek derinleşmiştir.

Elektrik üretiminde kapasite kullanım verimlerinin düşük olması ve fosil yakıtların ağırlığı en önemli yapısal sorunlardır. Türkiye’nin elektrik üretim kapasitesi 2010’da yaklaşık 47 GW olmuştur. Ancak güvenli kullanım kapasitesi, rehabilitasyon ve bakım yatırımları yetersiz olduğu için, oldukça düşüktür. Örneğin 2005 ile 2008 yılları arasında %40’tan %37 seviyesine inmiştir. Diğer yandan, hidroelektrik dışında, rüzgar, güneş ve jeotermal gibi yeni nesil yenilenebilir enerji kaynakları kapasitesinde ulusal enerji sepetinin büyüklüğüne kıyasla kayda değer bir gelişme olmamıştır. 2010 yılında toplam elektrik üretiminin % 46’sı doğalgazdan, % 25’i kömürden, % 2.5’i petrol türevlerinden sağlanmıştır. Rüzgar ve

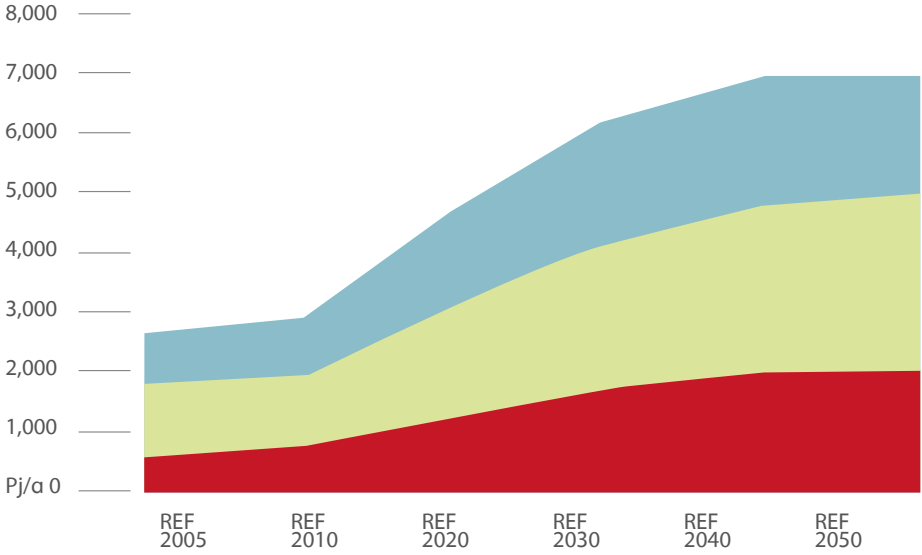
jeotermal enerjiden sağlanan elektriğin oranı toplamda % 2'nin altında kalmıştır. Fosil yakıtlara bu derece bağımlı bir enerji sektörü sadece olumsuz çevre etkileriyle değil, dışa bağımlılık ve fosil yakıt piyasalarındaki dalgalanmalar nedeniyle ekonomik istikrar açısından da güvensizlik yaratmaktadır.

2010 Toplam elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımı

Greenpeace örgütünün yayınladığı enerji raporunda, nüfus artışı ve ekonomik büyüme gibi eğilimler dikkate alınarak yapılan projeksiyonlara göre, enerji sektöründe büyük çaplı yapısal bir değişikliğe gidilmediği takdirde, Türkiye'nin birincil enerji talebinin yakın dönemdeki seviyesi olan 3.531 PJ/a'nın 2050 yılında üç kat artarak 9.872 PJ/a çıkacağı hesaplanmaktadır. Aynı şekilde, Türkiye'nin büyüme hedefleri doğrultusunda yakın dönem elektrik enerji talebinde de büyük artışlar beklenmektedir. Farklı büyüme senaryolarına göre, 2023 yılındaki elektrik talebi günümüz seviyesi olan yaklaşık 210 milyar kW-saat'den 450-500 milyar kW-saat aralığına ulaşacaktır. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yapısal bir dönüşüm gerçekleştirilmeden ve üretim ve tüketimde enerji verimliklerini artırmadan bu çapta büyük talep artışlarını güvenli bir şekilde karşılaması olanaklı görünmemektedir.

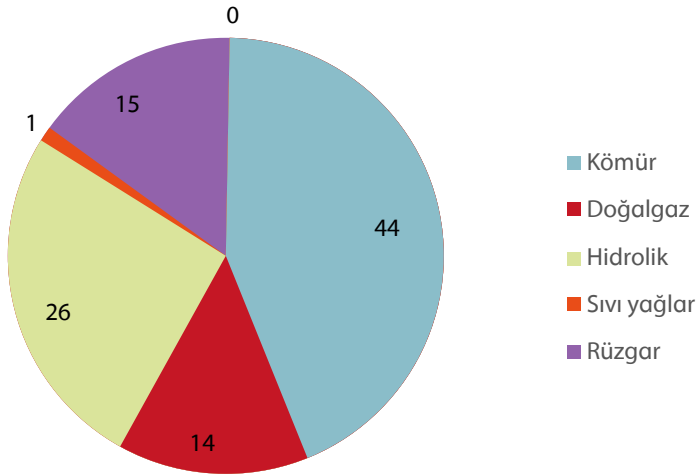
Türkiye birincil enerji talebi referans projeksiyonu, 2005-2050

Kaynak: Greenpeace, 2010.

Hükümetin uzun vadede koyduğu yenilenebilir enerji hedefleri inandırıcı değildir. Yatırımların kuruluş ve kullanım aşamasında uzun zaman aldığı enerji sektörünün geleceği, günümüzde yapılan yatırımlarla şekillenmektedir. Hükümetin enerji yatırım önceliklerinin hala kömür ve doğalgaz ağırlıklı fosil yakıtlar olduğunun en belirgin göstergesi, yakın geçmişte verilen yatırım izinleridir. 2008’de verilen ve toplam kapasitenin % 25’i büyüklüğündeki 12 GW’lık yatırım izninin yaklaşık % 45’i kömür, % 15’i ise doğalgaz ve petrol santrallerine verilmiştir. Yeni nesil yenilenebilir enerji kaynaklarından sadece rüzgar % 15 ile küçük bir pay alabilmiştir. Kurulacak tesislerin neredeyse yarım asır süreyle üretimde olacakları düşünülürse, hükümetin uyguladığı enerji politikaları kaygı verici bir şekilde Türkiye’nin enerji profilinin geleceğini de ipotek altına almaktadır.

2008 yılında verilen 12 GW'lık kapasite yatırım izinlerinin enerji kaynaklarına göre dağılımı (%)

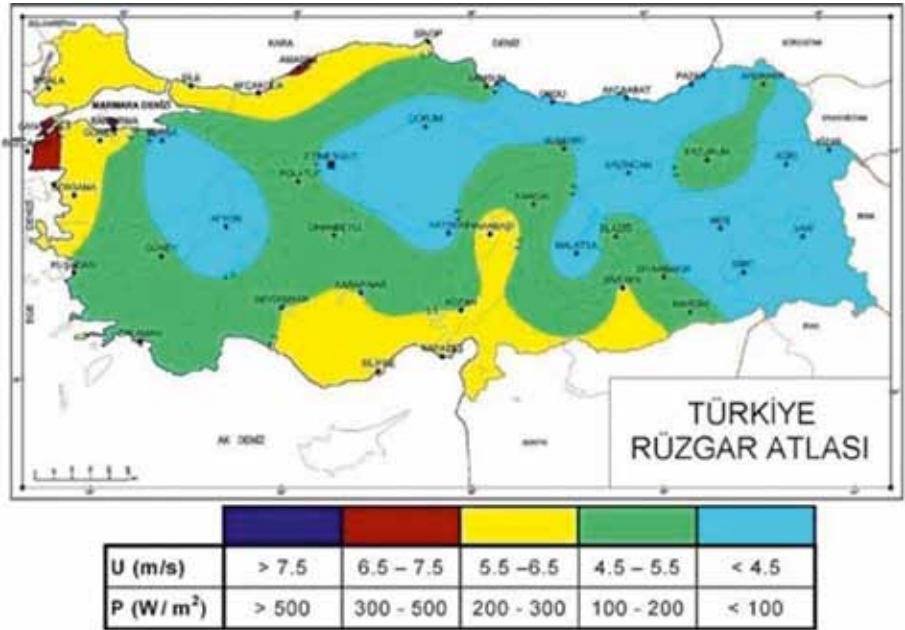
Yatırım-yoğun ve teknoloji-yoğun yenilenebilir enerji sektörünün hızlı gelişmesinin önündeki en büyük engeller, şebeke altyapısının yapılmayan yatırımlar nedeniyle yetersiz olması ve yatırımcıların önünü açması gereken yasal altyapının güvenilirliğinin zayıf olmasıdır. Dünya Bankası'nın, yatırımcılara sağlanan güven ortamı, kurumsal şeffaflık ve verimlilik, siyasal istikrar gibi kriterlere bakılarak hazırlanan kurumsal ve hukuksal düzenleme kalitesi sıralamasında, Türkiye hem Romanya, Bulgaristan gibi bu alanda oldukça zayıf olan ülkelerin gerisinde kalmış, hem de 1998'de aldığı notun altına gerilemiştir. Yatırımcılara yeterli güven ortamının yaratılmaması, devletin sağlaması gereken kurumsal ve yasal düzenlemelerdeki hantallıklar, elektrik iletim hatları başta olmak üzere şebeke altyapısı yatırımlarındaki yetersizlikler tüm Dünya'da hızla gelişen ve Türkiye'de büyük potansiyel sunan yenilenebilir enerji sektörünün gelişmesini engellemektedir.

Türkiye'de hem üretim maliyetlerinin fosil yakıt kaynaklı enerji maliyetlerine yakınlığı, hem de potansiyel olarak geniş bir alanda uygulanabilirliği olan rüzgar enerjisi çok büyük bir potansiyel sunmaktadır. Türkiye rüzgar haritasına bakıldığında özellikle Marmara, Ege, Batı Karadeniz Bölgeleri ve Akdeniz'in doğusunda yoğunlaşmak üzere toplamda 88 GW gibi büyük bir ekonomik potansiyel olduğu tahmin edilmektedir. Şebeke altyapısının yetersiz oluşu nedeniyle bu potansiyelin

20 GW kadarı yakın dönemde, 48 GW kadarı ise orta dönemde yatırımlara uygun niteliktedir. 20 GW'lık potansiyelin Türkiye'nin 2010'da var olan kurulu gücünün % 40'ına civarında bir kapasiteye denk gelmesi, bu potansiyelin ne derece büyük olduğunun göstergesidir. Ancak 2010 yılında sadece 1,25 GW'lık kurulu rüzgar enerjisi gücü ile orta vadeli potansiyelin sadece % 3'ten az bir oranı kullanabilmektedir.

Türkiye Rüzgar Atlası

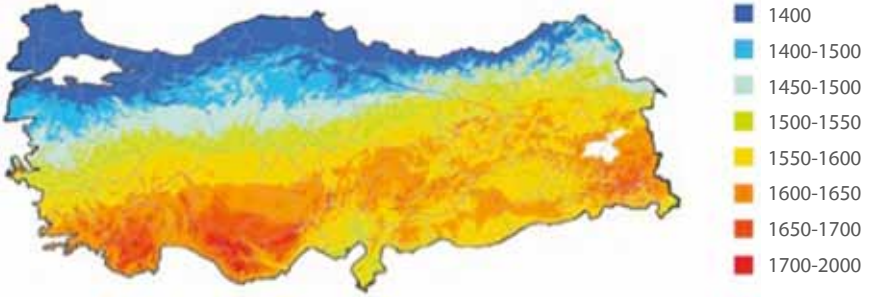
* Açık yüzeyler için (yer düzeyinden 50 m yükseklikteki) rüzgar potansiyeli sınıf aralıkları

Benzer şekilde, Türkiye'de güneş enerjisinden elektrik üretimi yok denecek kadar azdır. Türkiye, güneş enerji potansiyeli atlasına göre, özellikle güney, güneybatı ve güneydoğu bölgelerinde yoğunlaşmak üzere, güneş enerjisi uygulamaları potansiyeli olarak uygun olan 4.600 km² alanla Avrupa'da ikincidir. Bu teknik üretim kapasitesi, yıllık 380.000 GW saatlik büyük bir potansiyel sunmaktadır. Fotovoltaik panel teknolojisinde gözlenen hızlı verim artışı ve maliyet düşüşleri sayesinde, bu potansiyel giderek büyüyen çaplarda kullanıma açılabilir. CHP iktidarında, güneş enerjisi potansiyeli değerlendirilmek üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygun

yer seçimi yapılarak bölgenin güneş pili üretim merkezi haline getirilmesi sağlanacaktır. Böylece bölge ekonomisine önemli katkı sağlanacak, ayrıca bölgenin teknoloji üretme kabiliyeti arttırılacaktır.

Türkiye teknik kapasite yetersizlikleri ve yatırım eksiklikleri nedeniyle kullanılmayan geniş çapta biyoyakıt ve jeotermal enerji potansiyeli de sunmaktadır.

Türkiye Yıllık Güneş Radyasyonu (kWh/m²-yıl) Atlası

Kaynak: Türkiye Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü

Sonuç olarak, tüm dünyada ve özellikle Türkiye gibi enerji talebi giderek artan ülkelerde yeni nesil yenilenebilir enerji yatırımları hızla yaygınlaşırken, Türkiye geri kalmaktadır. 2008’de dünya çapında fotovoltaik güneş enerjisi kapasitesinde % 70’lik, rüzgar enerjisi kapasitesinde ise % 30’luk bir artış olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye ile benzer coğrafi

koşullardaki İspanya, 20 GW büyüklüğünde kurulu güçle toplam elektrik üretiminin % 16’sını rüzgar enerjisinden sağlamaktadır. Dünyanın en büyük güneş enerji çiftlikleri İspanya’da kurulmuş ve toplamda 4 GW büyüklüğünde kurulu güce ulaşmıştır.

Türkiye’de hükümet, verdiği vaatlere, hazırladığı raporlara rağmen hem kendi yapabileceği doğrudan yatırımlar alanında hem de özel sektör yatırımlarını özendirme noktasında görevini yerine getirmemiştir. Bu konuda özveriyle çalışan STK’ların ve yatırım yapmaya

hazır yatırımcıların çabaları karşılık görmemiştir. Türkiye yenilenebilir enerji konusunda çok gecikmiş atımları bir an önce gerçekleştirip, enerji arzında hem çevre sorumluluklarını yerine getirecek hem de ekonomik kalkınmasının temelini sağlamlaştıracak yapısal dönüşümleri bir an önce gerçekleştirmek zorundadır.

CHP İktidarında Sera Gazı Salımı Azaltımında Yeşil Büyüme Modeli

CHP’nin iklim değişikliği ile mücadele ve sera gazlarının azaltımı konusundaki politikaları, düşük karbonlu “çevre-dostu” “yeşil ekonomi” vizyonuyla şekillenecektir. Bu vizyon, ekonomik büyümenin hem insani kalkınma ve hem de çevresel sürdürülebilirlik etkileşimlerini güçlendirilecek politikalarla uygulamaya geçirecektir. Ekonominin ekoverimliliğinin artırılması, hem üretimin çevre ve iklim üzerine olan olumsuz etkilerini azaltılırken, hem de ortaya çıkacak olumlu sosyal ve çevresel etkiler toplumun genel refah seviyesini yükseltecektir. Yani çevre ve iklim için ulaşılmaması gereken hedeflerle, rekabete dayalı ekonomik kalkınma ve uzun vadeli istikrarlı büyüme hedefleri birbirlerini destekleyici konumdadır. CHP’nin bu doğrultuda ortaya koyduğu sürdürülebilir kalkınma vizyonu, çevreye ve gelecek nesillere karşı olan sorumluluklarını yerine getiren, aynı zamanda uzun vadeli ve istikrarlı bir şekilde toplumsal refahı artıran ve insani kalkınmayı sağlayan politikaların ana çerçevesini oluşturmaktadır. CHP’nin iklim değişikliği ile mücadele yönünde salım azaltım politikaları şu şekilde sıralanabilir:

- Sera gazı salımları azaltım hedefi % 30: Toplam sera gazı salımları azaltımına yönelik bağlayıcı, ölçülebilir, raporlanabilir ve doğrulanabilir hedefler konulacaktır. İlk etapta, 2023 yılı için öngörülen salım seviyesinden % 30'luk bir azaltım ve sonraki 10 yılda salım seviyelerinde artış olmayan bir hedef öngörülmektedir. Bu dönem sonrasında toplam sera gazı düzeyinin 2000 yılı seviyesine çekilmesi hedefi konacaktır. Bu, Türkiye'nin sera gazı salımlarındaki küresel payı düşünüldüğünde, Kopenhag'da kabul gören küresel ısınmayı 2°C sınırında tutma hedefine uygun bir azaltım hedefidir. Ortaya konulan sera gazı azaltım hedefi enerji üretim ve tüketimindeki düşük verimliliğin artırılma potansiyeli ve yeni nesil yenilenebilir enerji potansiyeli incelendiğinde gerçekçi bir hedefdir. Enerji verimliliğinde % 30'luk ulaşılabilir bir artış sağlanması ve yeni nesil yenilenebilir enerji kaynaklarının yakın dönem ekonomik potansiyelinin devreye sokulması bu hedefe ulaşmakta en temel adımlar olacaktır.
- "İklim Fonu": Genel bütçede "İklim Fonu" yaratılacaktır. Bu fon ile, iklim değişikliği ile mücadeleyi sağlayacak kaynaklar, destekler ve diğer ekonomik mekanizmalar oluşturulacaktır. İlk etapta hâlihazırdaki sera gazı salımlarının sektörel bazda hangi teknolojilerle mevcut seviyesinde olduğu incelenecektir. Bu çerçevede hedef sera gazı salım azaltımlarını sağlayacak altyapı ve teknoloji yatırımlarını gerçekleştirmek ve özendirmek için gerekli kaynaklar hesaplanacak ve İklim Fonu'nun boyutu belirlenecektir.
- Enerji verimliliği hedefi % 30: Enerji üretim ve tüketim verimlilikleri konusunda bağlayıcı ve uygulanabilir hedefler konulacaktır. 2023 yılı için % 30'luk bir verimlilik artış hedefi, var olan enerji arz ve tüketim verimliliklerindeki düşüklük dikkate alındığında gerçekçi bir hedefdir. Şebekelerdeki enerji kayıplarını düşürmek ve var olan enerji santrallerinin verimliliğini artırmak amacıyla rehabilitasyon yatırımları yapılacaktır. Bunun yanı sıra, verimli ulaşım araçlarının yaygınlaştırılması, bina yalıtım ve ısıtma sistemlerinin iyileştirilmesi, elektrikli aletlerin verimliliklerinin artırılması ve organik ve inorganik tüketim materyallerin geri dönüşümü yönünde somut adımlar atılacaktır. Termik santrallerin verimliliği artırılacak, verimliliği düşük eski tesisler üretimden çıkartılacaktır. Yüksek enerji ve karbon-yoğun üretim sistemlerine dayalı, çimento, demir-çelik, kimyasal madde, cam ve alüminyum üretim tesislerinin enerji verimliliğinin yükseltilmesini ve karbon yoğunluklarının azaltılmasını özendirecek vergi indirimi, teknoloji transferi gibi teşvikler sağlanacaktır.

- Kirleten Öder: Aynı zamanda, “kirleten öder” anlayışı çerçevesinde, kendi sektörlerinde enerji ve karbon verimliliği dünya standartlarının altında olan işletmelerin karbon ve enerji vergisi ödemeleri öngörülmektedir. Hedef, bu sektörlerde teşvik ve sınırlama politikalarını birlikte kullanarak enerji ve karbon verimliliklerini artırmak ve uluslararası rekabet gücünü yükseltmektir.
- Yoksullara yönelik bina yalıtım desteği ve TOKİ’den iklim ve yoksul dostu konutlar:

Dört sene boyunca her sene 250 bin, toplamda 1 milyon yoksul aileye, bina kaynaklı enerji kayıplarını azaltmak ve ısınma giderlerini azaltmak için hane başına 1.500 TL bina yalıtım yardımı yapılacaktır. Bu sayede ülke çapında sağlanacak enerji tasarrufu ile desteklerin ekonomi çapında geri dönüşü kısa sürede sağlanacaktır. Ayrıca emek-yoğun yalıtım sektöründe on binlerce insana çalışma olanağı sağlanacaktır. Düşük gelirli ailelere TOKİ aracılığı ile her yıl en az 50 bin düşük salım toplu konutu yapılacaktır. Yapılacak konutlarda en ileri yalıtım teknolojileri kullanılacak, var olan güneşlenme ve ışık şartlarının en verimli kullanımını sağlayan mimari tasarımlar değerlendirilecektir. Jeotermal, güneş, rüzgar ve biyoyakıt enerji sistemleri ve toplu konut içi atık geri-dönüşümü ile hem çevre ve iklim etkisini en aza indirmiş hem de yoksullar için maliyeti düşük çağdaş yaşam alanları yaratılacaktır. Toplu konuların içinde yer alacakları yeşil alanlar salım indirimlerine katkı sağlayacaktır.

İklim ve yoksul-dostu toplu konutlar

Şekil: Greenpeace, 2010

Jeotermal, güneş, rüzgar ve biyoyakıt enerji sistemleri ve atık geri-dönüşümü ile çevre ve iklim etkisi en aza indirilmiş yoksullar için maliyeti düşük çağdaş yaşam alanları

- Yüksek verimlilik, düşük vergi: Ulaşım araçlarında ve elektrikli eşyalarda enerji verimliliği standartlarına göre katma değer vergisi uygulamasına geçilecektir. Böylece enerji verimliliği yüksek tüketim ürünlerinden daha az vergi alınarak tüketici tercihlerinin verimli ürünlere yönlendirmesi ve karbon ayak izlerinin küçültülmesi özendirilecektir.
- Yeni nesil yenilenebilir elektrik enerji hedefi % 30: Türkiye'nin zengin yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanımı için devrim niteliğinde büyük bir atılım yapılacaktır. 2023 yılında toplam elektrik kurulu gücünün en az % 30'luk bir diliminin yeni nesil yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması hedefi konulacaktır. Rüzgar enerjisinde en az 25 GW kurulu güç, Güney ve Güneydoğu Anadolu'da yoğunlaşmak üzere güneş enerjisinde ise en az 5GW'lik kurulu güce eşdeğer büyük çaplı fotovoltaik üretim birimleri kurulacaktır. Ulaşılması planlanan %30'luk enerji verimliliği artışı hedefinin gerçekleşmesiyle, öngörülen bu kapasiteler % 30'luk yeni nesil yenilenebilir enerji kapasitesi hedefine ulaşmak için yeterli olacaktır. Bu çerçevede hükümetin hidrolik enerji kaynaklarının %100 kullanılmasını öngören hedefi uygulamadan kaldırılacaktır. Bu hedef uygulamada su varlıklarının sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğini hiçe saydığı için Türkiye'nin değişik bölgelerinde yurttaşların ve STK'ların haklı tepkisini çekmektedir. Önümüzdeki dönemde yapılacak hidrolik enerji yatırımlarının çevresel ve sosyal etkileri ve enerji üretim verimlilikleri yatırım öncesi yapılacak etki çalışmalarıyla incelenecektir. STK'lar, yatırımlardan doğrudan etkilenecek yerel halklar ve diğer paydaşlar yatırım kararlarında söz sahibi olacak, izleme ve denetleme mekanizmalarında kurumsal olarak yer alacaktır. Ortaya konulan bu yenilenebilir enerji hedefleri gerçekçi hedeflerdir. Rüzgar ve güneş enerjisinde Türkiye'ye benzer bir potansiyel sunan İspanya'da 2010 yılı itibariyle sadece rüzgar ve güneş enerjisinden sağlanan elektrik tüm talebin % 20'sini karşılar seviyededir. İspanya, Türkiye'nin 2023 hedefleri olan rüzgar enerjisinde 25 GW ve güneş enerjisinde 5 GW kurulu güç hedeflerine daha şimdiden büyük oranda ulaşmıştır. Yatırım öncelikleri doğru belirlendiği sürece Türkiye'nin de bu hedeflere ulaşamaması için hiçbir neden yoktur.
- Temiz enerji programı: Geliştirilecek 10 yıllık temiz enerji programı çerçevesinde yapılacak bağlantı ağı fiziksel yatırımları, AR-GE çalışmaları ve özel sektörü destekleme fonları için özel kaynak ayrılacaktır. Çin, Hindistan ve Almanya gibi ülkelerde her yıl on binlerce yeni iş olanağı yaratan temiz enerji sektörü, Türkiye'de binlerce insana çalışma olanağı

sağlayacak ve bu sektör katma değeri yüksek önemli bir dış-satım kaynağı haline getirilecektir.

- Yatırımcı destekleri: Yenilenebilir enerji fiyatları konusunda öngörülebilir ve güvenli bir fiyatlandırma mekanizması geliştirilecek, yatırımcılara daha güvenli ve risksiz bir yatırım ortamı sağlanacaktır. Avrupa'da Almanya ve İspanya'da uygulanan modellerden de örnek alarak, yatırımlar proje niteliğine ve yenilenebilir enerji çeşidine göre sabit fiyat garantisi, prim garantisi, yeşil sertifika ve vergi muafyeti gibi araçlarla desteklenecektir. Bu destekler rekabeti ve yatırımların ekonomik fizibilitesini artıracak şekilde, ölçülebilir performans kriterli ve zaman sınırlı olacaktır. Böylelikle yapılması öngörülen her projenin uzun vadede sürdürülebilirliği güçlendirilecektir. Yenilenebilir enerji üreticilerinin enerji şebekelerine ulaşımının önündeki tüm idari ve teknik engeller kaldırılacak, resmi kurumlar üretilen yenilenebilir enerjinin genel şebeke entegrasyondan sorumlu olacaktır. Yenilenebilir enerji izin ve lisansları yoluyla yatırımcıların önüne konulan engeller aşılanacak, şeffaf, öngörülebilir ve siyasi müdahalelerden uzak bir başvuru ve lisanlandırma sistemi getirilecektir. Türkiye'yi çevre-dostu ve yüksek verimli enerji yatırımlarında çekici bir ülke haline getirme hedefi doğrultusunda, yatırımcıların çalışma şartlarını kolaylaştıracak yasal düzenlemeler hızla gerçekleştirilecektir. Bankaların yenilenebilir enerji projelerine vereceği kredilerin kolaylaştırılması ve ucuzlaştırılması yönünde özendirici olanaklar sağlanacaktır.
- Öncelik yenilenebilir enerji: İklim politikasında nükleer enerji bir öncelik değildir. Öncelikle çevre-dostu yenilenebilir enerji kaynakları etkili bir şekilde kullanılacak yatırım tercihleri rüzgar, güneş ve bio-kütle gibi Türkiye'nin potansiyel olarak zengin olduğu kaynaklar üzerinde yoğunlaşacaktır. Nükleer enerjinin yüksek yatırım maliyetleri ve yatırım kaynaklarının sınırlılığı, kolaylıkla üretim kapasitesine eklenebilecek yenilenebilir enerji yatırımlarını engelleyebilir. Nitekim hükümetin mevcut nükleer enerji yatırım planları toplam elektrik üretiminin % 5'inin nükleerden sağlanmasını öngörmektedir. Türkiye'deki rüzgar ve güneş enerjisi potansiyeli kullanılarak bu hedefe daha ucuza ve daha güvenli ulaşılabilir. Bu çerçevede kaynak ve yatırım önceliklerin yenilenebilir enerji kaynakları üzerine belirlenmesi çok önemlidir. Öte yandan, son dönemde uluslararası enerji piyasalarındaki belirsizlikler ciddi riskler oluşturmakta ve enerji hammadde fiyatları giderek yükselmektedir. Bu ürünlerde dışa bağımlı bir ülke olarak, Türkiye yenilenebilir enerji konusunda ciddi atılımlar yapsa dahi önümüzdeki 20-30 yıl süresince

bu piyasalardaki dalgalanmalara duyarlı olacaktır. Bu nedenle nükleer enerji seçeneği, halkımızın tercihleri referandum yoluyla dikkate alınacak şekilde ele alınacaktır. Karar alma aşamasındaki en kritik nokta, Türkiye için güvenilirliği en üst düzeyde olan son teknolojilerin, ulusal teknoloji transferi de gerçekleşecek şekilde, kullanılmasıdır. Japonya'da Mart ayında meydana gelen 9.0 büyüklüğündeki deprem ve neden olduğu tsunami, Fukushima'da bulunan 4 nükleer santralin çevre ve insan sağlığına ciddi tehdit oluşturacak şekilde büyük hasar görmesine neden olmuştur. Bu üzücü örnekte eski üretim ve güvenlik teknolojilerinin risklere karşı direncinin yeteri kadar güçlü olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle nükleer enerji politikaları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de güvenlik merkezli bir şekilde gözden geçirilmelidir. Japonya örneği sonrasında hükümetin başbakan ve ilgili bakanlar seviyesinde ortaya koyduğu tavır, hayati önem taşıyan güvenlik konusunun ciddiyetten ve bilimsel olmaktan uzak bir şekilde ele alındığını göstermekte olup büyük kaygı yaratmaktadır.

- Çevre-dostu ve ekonomik ulaşım: Ulaştırma politikası yenilenecek, trafik ve araç vergilendirilmesinde yakıt verimi esas alınacak, hibrid ve elektrikli araçların yaygınlaştırılması desteklenecektir. Yük ve yolcu taşımacılığında demiryolu ve denizyolu yatırımlarına öncelik verilecektir. Şehirlerde hafif raylı trenler yaygınlaştırılacak, güvenli bisiklet yolları yapılacaktır. Bu yatırımlar birim ulaşım ve nakliye maliyetlerini düşürerek ekonomik verimliliği ve rekabet gücünü artıracak, ithalat faturasına pozitif etki yapacak, cari açığı düşürmekte etkili olacak, ve yoksul ailelerin ulaşım harcamalarını azaltacaktır.
- Enerjide yerelleşme: Yerel düzeyde tüketime yönelik enerji ve sera gazı azaltım projeleri desteklenecek, enerji üretimi ve tüketimindeki merkezi denetim yapısı yerel seviyeye kaydırılacaktır. Özellikle kırsal alanlarda yerel tüketime yönelik küçük çaplı rüzgar, güneş, jeotermal ve biyo-yakıt uygulamaları desteklenecektir. Üretim fazlası enerjinin genel şebekeye aktarımı sayesinde yerel seviyede gelir kaynağı da yaratılacaktır. Belediyeler enerji verimliliğini artırma, hizmet alanlarında bulunan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, atıkların geri dönüşümünün sağlanması ve atıklardan kaynaklanan salımların azaltılması yönünde desteklenecektir.
- Sivil toplum örgütleri ve KOBİ'lere tam destek: Yaratılacak çevre ve enerji fonları ile yerel, bölgesel ve ulusal ölçeklerde sera gazı azaltımı sağlayacak

projeler geliştiren STK'lar ve KOBİ'ler desteklenecektir. Proje uygulama alanlarındaki engeller aşılacak, destekleme fonlarının yönetiminde Şeffaf, öngörülebilir ve siyasi müdahalelerden uzak bir seçim, hakemlik ve performans izleme sistemi getirilecektir.

- Tarım sektöründe azaltım ve sürdürülebilir kalkınma: Tarım sektörü hem üretimden kaynakların salımların azaltılması, hem de toprak yoluyla doğrudan karbon tutulması kanalıyla indirim konusunda önemli bir potansiyel sunmaktadır. CO2'den çok daha zararlı metan salımlarını azaltılması için geliştirilen ve derin sürüm gerektirmeyen ekim teknikleri ve gübreleme yöntemleri desteklenecektir. Toprağın karbon tutuşunu artıran ürün desenleri özendirilip yutak niteliğindeki otlaklar korunacaktır. Hayvancılık sektörünün de karbon ayak izi azaltılacaktır. Tarım sektörüne hali hazırda sağlanan doğrudan desteklerin önemli bir kısmı doğa-dostu sürdürülebilir tarım ve hayvancılığı özendirerek Şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Ağaçlandırma ve yeniden ağaçlandırma çalışmalarına hız verilecektir. Tarım ve ormancılık alanında geliştirilecek azaltım projeleri kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak, çiftçi ve orman köylülerinin gelirlerini artıracaktır.
- Bilimsel araştırma ve teknoloji geliştirme kaynakları: İklim değişikliği bilimine özel kaynaklar ayrılacaktır. Bu kaynaklar, yüksek çözünürlükte iklim değişikliği etki araştırmaları yapılması, var olan uluslararası (IPCC vb.) araştırmaların Türkiye çapına indirgenmesi, Türkiye'ye özel yerel iklim değişimi projeksiyonları hazırlanması, alternatif politika ve yatırımların maliyet ve yarar analizinin yapılması, sektörel, bölgesel ve yerel bazda risk analizlerinin hazırlanması için kullanılacaktır. Türkiye'de iklim değişikliği üzerine çalışan araştırma kurumlarının hem yurtiçi, hem de uluslararası araştırma kurumlarıyla iletişimi ve ortak çalışma kapasiteleri, yaratılacak özel araştırma fonlarıyla güçlendirilecektir. Önde gelen üniversitelerde iklim değişikliğinin hem doğal bilimler hem de sosyo-ekonomik boyutları üzerinde uzmanlaşacak enstitü ve bölümlerin kurulması ve geliştirilmesi desteklenecektir. Sera gazı salım miktarının azaltımı için etkili olacak teknoloji geliştirmeye yönelik AR-GE çalışmalarını, özel sektörü de içine alacak Şekilde, desteklenecektir. Çevre ve iklim değişikliği üzerine uzmanlaşan bir tekno-kent kurulacaktır.

III. Uluslararası Politikalar: Görüşmeler ve Belirsizlikler

İklim değişikliği konusunun uluslararası ilişkiler boyutu çok önemlidir. Atmosferdeki sera gazı birikimini durdurmak ve azaltmak amacıyla düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme bağlayıcı olmamakla birlikte, “ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar” ilkesine dayanır. Bu ilke, ülkelerin yerine getirmeleri gereken sorumlulukların gelişmişlik seviyelerine göre belirlenmesini öngörür. Bu çerçevede gelişmiş ülkeler, hem sanayileşme sürecinde atmosferdeki sera gazı birikimine yaptıkları katkı, hem de kaynak ve kurumsal olanaklarının daha güçlü olması nedeniyle salım azaltım sorumluluğu almıştır. Gelişmekte olan ülkeler ise geriye dönük sera gazı salım miktarlarının düşük olması ve sanayileşme süreçlerinin olumsuz etkilenmemesi gereği nedeniyle azaltım sorumluluğu almamışlardır.

Sözleşme’ye imza atan OECD üyesi gelişmiş ülkelerin ve görece daha sanayileşmiş olan ve “piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki” eski Doğu Bloğu ülkeleri, Sözleşme’nin Ek 1’inde sınıflandırılmıştır. Bu ülkelere 2000 yılında ulaşılmak üzere sera gazı salımlarını 1990 yılı seviyesine çekmeleri hedefi konulmuştur. 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü çerçevesinde, Ek 1 ülkelerin salım indirim hedefleri yükseltilmiş ve 2008-2012 yılları arasında, 1990 yılı seviyelerinin en az % 5 altına indirilmesi şartlandırılmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler Ek 1 dışında kalmış ve onlar için salımları indirme zorunluluğu öngörülmemiştir. Ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesine rağmen sera gazı salımı azaltım yükümlülüğü alan ve almayan ülkeler grubu arasındaki ayrımın objektif kriterlere bağlanmaması (kişi başı, toplam, tarihi sera gazı salım miktarları gibi) ve azaltım hedefleri ile ilgili yaptırımın mekanizmalarının gelişmemiş olması, protokolün en temel yapısal sorunları olarak ortaya çıkmıştır.

1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı ile başlayan iklim değişikliği önleme çalışmaları aradan geçen yaklaşık 20 yıllık süreçte küresel ölçekte başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya ülkeleri ortak bir program çerçevesinde istenen başarıyı gösterememiştir. Sera gazı emisyonuna sebep olan başta kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtların tüketimi azaltma hedefleri gerçekleşmemiştir. Fosil yakıtlar yerine küresel ölçekte yenilenebilir enerji kaynaklarını, geniş çapta enerji üretim ve kullanım verim artışları devreye sokulamadığı ölçüde küresel iklim değişikliğinin önlenmesi çok zor olacaktır. Kyoto Protokolü, Ek 1 listesinde yer alan sanayileşmiş ülkelerinin karbon salım indirim yükümlülüklerini yerine

getirirken yararlanabilecekleri ve aynı zamanda Ek 1 dışındaki gelişmekte olan ülkelere de yeni olanaklar sağlayacak esneklik mekanizmaları da öngörmüştür. Bu çerçevede, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere sera gazı salımı azaltımı projeleri gerçekleştirebilmelerine olanak tanıyan Temiz Kalkınma Mekanizması geliştirilmiştir. Bu mekanizma gelişmiş ülkelerin indirim sorumluluklarını daha az maliyetle yerine getirmekle birlikte, gelişmekte olan ülkelere de finansman ve teknoloji transferi olanağı sunmuştur. Gelişmiş ülkeler arasında salım indirim transferini sağlayan Ortak Uygulamalar ve Salım Ticareti mekanizmaları da esneklik sağlayan diğer mekanizmalardır. En kapsamlı olarak Avrupa Birliği'nde uygulan salım ticareti mekanizması, yükümlülüklerinden fazla salım azaltımına giden ülkeler ya da şirketler için bu fazlayı piyasa koşullarında talep eden ülke, şirket ve kurumlara satma platformu yaratmaktadır.

Yakın dönemde devam eden iklim rejimi görüşmeleri 2012-sonrası (Kyoto-sonrası) hedef ve sorumlulukları belirlemek yönünde anlaşma sağlayamamıştır. 2009 yılında Kopenhag'da yapılan 15. Taraflar Konferansı'nda küresel ısınmanın 2 C°nin altında tutulması kararı çıkmış, ancak hangi ülkelerin ne çapta ve hangi zaman çizelgesinde sera gazı indirimi yapacağı üzerine anlaşma sağlanamamıştır. Anlaşmazlığın kaynağında gelişmiş ülkelerin, artık hızla gelişmekte olan ve yüksek seviyelerde sera gazı salımı üreten Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin de salım azaltım sorumluluğu almalarını istemesi yatmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise sayısallaştırılmış ve bağlayıcı hedeflerin kendi ekonomik kalkınmalarını sekteye uğratacağını iddia ederek bunu kabul etmemektedirler.

Son dönemde görüşme süreçlerinde kalkınmakta olan ülkelerin etkinliği artmaktadır. Çin, Hindistan, Brezilya ve Meksika gibi ülkeler hem tek taraflı, hem de değişik ülke gruplarıyla görüşmelere yön verecek adımlar atmaktadırlar. Örneğin Meksika'nın önerdiği Dünya İklim Değişimi Fonu çözüm konusunda etkili olabilecek bir araç olarak dikkat çekmiştir. Tüm ülkelerin bu fona, sera gazı salımları, nüfus ve ekonomik kalkınmışlık seviyelerine göre farklı seviyelerde katkı sağlaması öngörülmüştür. Gelişmekte olan ülkelere de salım azaltımı konusunda önemli özendirici olanaklar yaratacak olması, tüm ülkelerin katılımıyla demokratik bir şekilde yönetilecek olması, ülkelerin sera gazı azaltım faaliyetlerinin uluslararası bağımsız bir hakemlik sistemiyle izlenecek olması gibi kurumsal mekanizmalar getiren bu öneri, genel olarak olumlu karşılanmıştır. Hem OECD üyesi olması, hem de Türkiye'ye benzer

bir kalkınma seviyesinde olması nedeniyle Meksika'nın iklim değişikliği görüşmelerinde tutunduğu sorumluluk sahibi, girişimci ve lider tutum Türkiye için iyi bir örnektir.

Türkiye ve Uluslararası Politikalar

Türkiye'nin iklim değişikliği görüşmeleri sürecindeki konumu oldukça özgündür. OECD üyesi olması nedeniyle, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi başlangıç sürecinde sanayileşmiş ülkelerle birlikte Ek 1 ve Ek 2 listelerine alınmıştır. Bu konum sera gazı indirimi sorumluluğu yüklediği için, Türkiye bu listelerden çıkmak amacıyla BMİDÇS'ye taraf olmayarak (imzalamış olmasına rağmen) durumunu görüşmeye açmıştır. 2001 yılında Marakeş'te gerçekleştirilen 7. Taraflar Konferansı'nda Türkiye Ek 2'den çıkartılması üzerine 2004'de İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olmuştur. Bu süreç sonrasında salım azaltımlarına dair bağlayıcı sorumluluk almamak için Kyoto Protokolü'ne taraf olmamıştır. Ancak içinde bulunduğu Ek 1 ülkelerinin 2012 sonrası sorumluluklarının görüşmelerine katılabilmek amacıyla 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne taraf olmuştur. Protokole geç taraf olması nedeniyle sera gazı azaltım yükümlülüğü bulunan ülkeler listesinde değildir. Ancak küresel olarak Kyoto Protokolünün 1997 yılında imzaya açılmasına rağmen 2005 yılında yürürlüğe girmiş olması, ABD gibi en önemli sera gazı emisyonu yayan ülkenin hala Protokole taraf olmaması küresel başarısızlığın devam ettiğini de göstermektedir. Protokolde öngörülen indirim hedeflerinin sağlıklı denetlenememesi ve bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halide hangi yaptırımlarda bulunulacağına açık olmaması da uygulamadaki başkaca zayıf noktaları oluşturmaktadır.

Türkiye Ek 1 listesinde olduğu için, yukarıda bahsedilen Temiz Kalkınma Mekanizması kapsamında sanayileşmiş ülkelerden gelebilecek projelere ev sahibi olamamaktadır. Bu durumu değiştirip bu projelere ev sahipliği yapabilme konumuna ulaşabilmek için girişimlerde bulunmamıştır. Öte yandan, Türkiye Kyoto Protokolü çerçevesinde sera gazı azaltım sorumluluğu almaması nedeniyle (Ek B Listesi'nde değildir) azaltım sorumluluğu alan ülkelere Ortak Uygulama projelerini de çekememekte ve Salım Ticareti kapsamına girememektedir. Bu durum özellikle yenilenebilir enerji sektörüne yatırım yapan firmaların azalttıkları salımlardan sağlanacak önemli finansal kaynak girişini engellemekte, Türkiye çevre-dostu ve yüksek verimli enerji yatırımları için çekici bir ülke olamamaktadır. Bu noktada gönüllü karbon piyasaları bir seçenek

sunmaktadır ancak ticaret hacminin ve karbon fiyatlarının düşüklüğü nedeniyle bu piyasaların etkisi sınırlıdır ve Türkiye’de bu konuda yürürlükte olan yasal bir düzenleme henüz bulunmamaktadır.

Hükümetin iklim değişikliğinin uluslararası ilişkiler boyutundaki tutumu da, konunun azaltım ve uyum boyutlarına benzer nitelikte, etkisiz ve Türkiye’nin sorumluluk ve uzun vade çıkarlarına aykırıdır. Sera gazlarının hızlı artışı konusunda hiçbir önlemin alınmaması ve indirim konusunda ulusal hiçbir hedefin konulmaması, Kyoto kaynaklı indirim hedeflerinin sürekli bir tehdit olarak algılanmasına neden olmuş ve kendisini görüşmelerde tamamen yalnız konuma düşürecek savunmacı bir pozisyon almasına neden olmuştur. Türkiye’nin dünyanın geleceği ile ilgili bu derece önemli bir konuda sorumluluk almaktan kaçınması Birleşmiş Milletler’in kurucu üyesi ve Avrupa Birliği’ne girmeye aday bir ülkenin saygınlığına yakışmamaktadır. Bu durum hem ulusal hem de uluslararası platformlarda yoğun eleştirilere neden olmuştur. Ulusal ya da uluslararası nitelikte indirim hedeflerinin olmaması enerji ve kaynak kullanımı verimliliklerini artırıcı yatırımların özendirilmesini engellemiş, fosil yakıtlarda dışa bağımlılığını artırmış ve Türkiye ekonomisinin kalkınmasının sürdürülebilirliği ile ilgili yapısal sorunlar derinleşmiştir.

CHP İktidarında Uluslararası Görüşmelerde Kendine Güvenen Lider Türkiye

CHP, iklim değişikliği konusundaki uluslararası politikaların “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkeleri çerçevesinde” sorumluluklarını yerine getirmeyi öngörmektedir. Türkiye, iklim değişikliği ile mücadele konusundaki sorumluluklarını yerine getirirken, özellikle uyum konusunda uluslararası kaynak kullanım haklarını etkili bir şekilde kullanacaktır. 2012 sonrası iklim anlaşmasını şekillendirecek görüşmelerde Türkiye etkili bir rol oynayacaktır. Sera gazı salımlarına katkı sağlamadıkları halde iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden doğrudan etkilenecek mağdur ülkelerin yanında yer alacaktır. Bu çerçevede iklim değişikliğinin uluslararası ilişkiler boyutundaki politikalar şu şekilde sıralanabilir:

- “Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesine” bağlılık: Türkiye BMİDÇS’nin 7. Taraflar Toplantısı’nda kabul edilen, diğer OECD ülkelerinden farklı özel durumu nedeniyle, 2012 sonrası dönem için diğer Ek 1 ülkelerine benzer seviyede karbon salım indirim yükümlülüğü almayabilir. Ancak Meksika, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi hızlı gelişmekte

olan ülkelerin konumu doğrultusunda belirli seviyelerde artıştan azaltım yükümlülüğünü gönüllü olarak almayı kabul edebilir. Bu, kendi ekonomik kalkınmasının sürdürülebilirliğini güçlendiren yapısal değişimleri özendirecek ulusal indirim hedefleriyle uyumlu bir indirim sorumluluğu olacaktır.

- Girişimci ve lider rol: Türkiye 2012 sonrası iklim anlaşmasını şekillendiren görüşmelerde etkili rol oynayacaktır. Hem OECD ve G-20 üyesi olması, hem de gelişmekte olan bir ülke olarak sözleşmenin yapısal sorunlarının çözülmesinde etkin rol alacak ve hızla gelişmekte olan diğer ülkelerin de sorumluluk almalarına örnek olacak girişimci ve lider bir tutum sergileyecektir.
- Esneklik mekanizmalarından etkin yararlanma: Türkiye'nin uluslararası iklim değişikliği görüşmeleri çerçevesinde 2012 sonrası devam etmesi beklenen Temiz Kalkınma esneklik mekanizmasından yararlanabilmesi için gerekli girişimler bir an önce başlatılacaktır. Halen gönüllü karbon piyasalarında bazı yenilenebilir enerji projelerine destek bulan Türkiye'nin 2012 sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelere sağlanacak destek mekanizmalarından yararlanması hem mali kayak girişi sağlayacak hem de yatırımcıların özellikle yenilenebilir enerji sektörüne yapacakları yatırımları özendirecektir. Bu aynı zamanda CHP'nin Türkiye'yi çevre-dostu ve yüksek verimli enerji yatırımlarında çekici bir ülke haline getirme hedefine katkı sağlayacaktır.
- Uyum fonlarından yararlanma: Türkiye'nin uluslararası iklim değişikliği görüşmeleri çerçevesinde önem kazanan ve 2020 yılında 100 milyar ABD doları seviyesini bulması öngörülen iklim değişikliğine uyum fonundan yararlanması sağlanacaktır. Bu, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltımı, Biyoçeşitliliğin Korunması ve Çölleşme ve Kuraklıkla Mücadele Sözleşmelerindeki gelişmekte olan ve desteklenecek ülke olma konumuyla tutarlı bir durumdur. Türkiye bu çerçevede sağlanacak mali kaynak ve teknoloji transferi desteklerinin hangi yöntem ve kapsamla sağlanacağına yönelik uluslararası görüşmelerde etkin rol alacaktır.
- Uluslararası ticaret vergilerine karşı önlem: Uluslararası iklim görüşmelerinden sonuç alınamaması durumunda, gelişmiş ülkelerin tek taraflı ya da bölgesel olarak gelişmekte olan ülkelere kaynaklanan dış-alımlarına "iklim vergisi" uygulamasına gitme olasılığı vardır.

Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında dış-satımların öneminden yola çıkarak, bu konuda üreticilerinin önüne çıkabilecek engeller ikili ve bölgesel diplomatik kanallardan aşılmaya çalışılacaktır. Ulusal karbon azaltım hedefleri doğrultusunda üretim zincirlerinin karbon ayak izini azaltması, dış-satım sektörlerinin iklim vergisi uygulamalarına duyarlılığını azaltacaktır. Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Görüşmeleri'nde Türkiye, enerji ve çevre-dostu ürünlerin ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması konusunda üzerine düşeni yapacaktır.

IV. İklim Değişikliğine Uyum

İklim değişikliği eğilimlerinin neden olacağı değişiklikler dünyanın her yerinde hissedilecektir. Ancak bu değişikliklerin neden olacağı olumsuz etkiler hem ülkelere, hem de ülkeler içindeki toplum kesimlerine farklı şekilde yansıyacaktır. Yoksullar, sosyoekonomik donanım ve fiziksel altyapı olarak az gelişmiş bölgelerde yaşayan ve aşırı iklim olaylarının sıkça yaşandığı zor doğa koşullarında hayatlarını sürdüren toplumlar iklim değişikliğinden en olumsuz bir şekilde etkilenecek gruplardır. Böyle toplum kesimlerinin uyum kapasitelerinin düşük olması, onları iklim değişikliği etkilerine karşı çok daha hassas bir hale getirmektedir. Ekonomik etkinlik olarak iklim değişikliğine en az katkı sağlamış bu grupların iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek olması, önemli sosyal adalet ve eşitlik sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Atmosferde mevcut birikmiş sera gazı salımlarının miktarı göz önüne alınarak, iklim değişikliğinin temel etkilerinin kaçınılmaz olduğu söylenilebilir. Bu gerçekten yola çıkarak uyum stratejilerinin ve politikalarının belirlenmesi giderek önem kazanmaktadır. Diğer taraftan, iklim değişikliğinin neden olabileceği belirsizlikler ciddi riskler oluşturmakta ve bu risklerin öngörülmesi ve yönetimi önem kazanmaktadır. İklim değişikliğinden etkilenecek toplum kesimlerinin ve kurumların uyum kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkesel, bölgesel, yerel ve sektörel seviyede risk analizi ve etki öngörü çalışmalarından elde edilen bulgulara göre, sosyoekonomik ve ekolojik hassasiyet ve kırılganlık noktalarının belirlenmesi ve uyum politikalarının bu noktaları güçlendirme hedefine göre şekillendirilmesi gerekmektedir.

İklim değişikliği etkilerine hassas olan toplum kesimleri, sektörler ve bölgeler belirlendikten sonra, onların uyum gereksinimlerinin ve uyum eşiklerinin hesaplanması gerekmektedir. Uyum konusundaki engellerin ve sınırların ortaya çıkarılması etkili uyum planlamasının önemli aşamalarından biridir. Bu analizler doğrultusunda iklim değişikliği etki ve uyum maliyetlerinin hesaplanması gerekmektedir. Kurumsal gelişim, reform ve politika değişiklikleriyle ilgili tüm seçenekler ortaya konulduktan sonra da kaynak dağıtım önceliklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Uygulama alanında, sadece devlet ve resmi kurumlara değil, iklim değişikliğinin etki alanındaki birey ve toplum kesimlerine, sivil toplum kuruluşlarına (STK), yerel yönetimlere ve özel sektöre de önemli roller düşmektedir. Bu noktada resmi kurumların "planlı" uyguladıkları uyum politikaları ile bireylerin, STK'ların yerel yönetimlerin ya da özel sektörün

yaptıkları ve uzun vadede iklim değişikliğine uyum açısından yararlı olacak bağımsız çalışmalar arasındaki farkı belirtmek gerekir. Devlet politikaları genel olarak planlı uyum çalışmaları üzerine yoğunlaşsa da, otonom uyum çalışmalarının da önünü açıcı ve onlara destek olucu politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

İklim Değişikliğine Uyum ve Türkiye

Türkiye’de iklim değişikliğine uyum, acil öncelik verilmesi gereken bir konudur. Ülkemizin büyük bir bölümünün iklim değişikliğinin etki alanında olması ve bu bölgelerde yaşayan yoksul ve sosyoekonomik donanımları yetersiz kitlelerin yoğunluğu, Türkiye’yi bir an önce etkin bir uyum stratejisi geliştirip gerekli kurumsal ve altyapı yatırımlarını yapmaya zorlamaktadır. Bölgesel seviyede Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu, sektörel seviyede ise tarım, sağlık ve turizm uyum konusunda öncelikli olması gereken bölge ve sektörlerdir. Bu çerçevede iklim değişikliği etkilerine karşı hassasiyeti yüksek ve uyum kapasitesi yetersiz olan toplum katmanlarını koruyacak ve onların uyum kapasitelerini artıracak projeler geliştirilmelidir. Özellikle kırsal alanda yaşayan yoksul çiftçiler, tarım işçileri, balıkçılar ve sele ve su baskınlarına açık geçekondü alanlarında yaşayan yoksul yurttaşların uyum gereksinimlerine öncelik verilmelidir.

İklim değişikliğine uyum stratejisinin merkezinde, bölgesel, yerel ve sektörel seviyede sosyoekonomik ve ekolojik hassasiyet ve kırılganlık noktalarını belirleyecek analitik araştırma ve modelleme çalışmaları olmalıdır. Türkiye’nin genelinde görülen coğrafi ve sosyoekonomik farklılıklar, geliştirilecek politikaların yerel seviyede yapılması gereken veri çalışmalarına bağlı olmasının önemini artırmaktadır. İklim değişikliğine uyumun Türkiye için önemine rağmen bu konuda yeterli miktarda detaylı çalışma bulunmaması önemli bir sorundur.

Tarım sektörü iklim değişikliğinin neden olacağı kuraklık, çölleşme ve sonucunda oluşacak verim kayıpları nedeniyle uyum çalışmalarında en öncelik verilmesi gereken sektördür. Türkiye’nin güney bölümünde, 2070 yılına kadar ortalama sıcaklığın 2,3°C artacağı ve yıllık yağışların 470 mm’den 360 mm’ye düşmesi olasılığı kuraklık riskini yükseltmektedir. Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu bölgelerindeki çorak alanlar, Akdeniz ve Ege bölgelerinde geniş alanlar çölleşme etkilerine açıktır. Türkiye’deki toplam toprak alanının % 90’a yakınının çölleşmeye karşı hassas olması ve ekilebilir toprakların % 70’in üzerinde bir oranının erozyon riski

altında bulunması, iklim değişikliğiyle derinleşmesi beklenen bu sorunlara uyumu güçleştirecektir. Çorak alanların ülkenin orta bölgelerinden kuzeye doğru genişlemesi olasıdır. Yüksek sıcaklık dalgaları ve su kıtlığı ürün desenlerini ve verimlilikleri belirleyecek en önemli faktörler olacaktır. İklim değişikliği etkisiyle, yağmurla beslenen buğday ve sulanan arazideki mısır üretimi dahil, ana ekinlerin veriminin düşmesi beklenmektedir. Son yıllarda gıda fiyatlarının küresel seviyede rekor oranlarda artması, üretim verimliliklerinin sadece korunması değil artırılması gereğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede küresel piyasa eğilimleri de İklim değişikliğine uyum çalışmalarının aciliyetini ve önemini artırmaktadır.

İklim değişikliğinin su varlıkları üzerine olacak etkilerine uyum da hem tarım, hem de tarım-dışı kullanıcılar açısından çok önemlidir. Tarımsal amaçlı kullanım, sanayi ve konut alanlarında artan talep nedeniyle zaten yoğun baskı altında olan su varlıkları, yağışlardaki azalış ve sıcaklık artışları nedeniyle daha da baskı altına girecektir. Yüzeysel ve taban su varlıklarının azalacak olması, kuraklık risklerini artıracaktır. Bu çerçevede, su varlıklarının kullanım veriminin acil bir şekilde artırılması uyum çalışmalarının en önemli öncelikleri arasında olmalıdır. Bu, özellikle Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu gibi yağış miktarlarının düşmesi beklenen bölgelerde öncelikli bir konudur. Sulama altyapısının rehabilitasyonu, açık kanal yerine damla sulama yönteminin yaygınlaştırılmasıyla birlikte, su verimliliği yüksek ve kuraklığa dayanıklı tohumların da geliştirilmesi şarttır. Var olan su varlıklarının doğa döngüleriyle uyumlu bir şekilde verimli, eşitlikçi ve adil yönetimi de özellikle kırsal alanda yaşayan yoksul çiftçilerin hakları gözetilerek düzenlenmelidir.

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin yoğun yaşanması beklenen kırsal alanlarda yaşayan yoksul çiftçilerinin, net tarım ürünü tüketicilerinin ve tarım işçilerinin uyum gereksinimlerine öncelik verilmelidir. Yağış ve sulama yetersizlikleri nedeniyle üretim verimi düşük olan bölgeler zaten kırsal yoksulluğun da yoğun olarak yaşandığı alanlardır. Yani köylerde

yaşayan yoksullar iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden özellikle daha çok etkileneceklerdir. İklim değişikliğine bağlı görülecek verim kayıpları ya da aşırı iklim olaylarının neden olabileceği büyük çaplı ürün kayıpları, arz-talep dengesizliklerinin oluşmasına yol açacak, bu dengesizliklerin getireceği fiyat artışları da şehirlerde yaşayan dar gelirli kitleleri doğrudan etkileyecektir. Küresel düzeyde artan nüfusun şehirleşme oranlarındaki artışla birlikte zaten hızla artmakta olan tarım fiyatlarını tetikleyeceği de düşünüldüğünde bu etki daha da olumsuz olacaktır.

İklim değişikliği nedeniyle sıklığı, yoğunluğu ve etki alanlarının artması beklenen aşırı iklim olaylarına karşı da uyum çalışmaları yapılması gerekmektedir. Aşırı soğuk ve sıcak hava dalgaları, normalden uzun süren kuraklıklar, aşırı sağanak yağışların neden olduğu seller ve toprak kaymaları hem kırsal hem de kentsel alanlarda büyük zararlara neden olabilmektedir. Uyum çalışmalarını yönlendirecek risk analizlerinin yapılması ve fiziksel ve kurumsal önlemlerin alınması gerekmektedir. Aynı şekilde, olabilecek doğal felaketlerin detaylı senaryolarının hazırlanıp ilk müdahale ve yardım hazırlıklarının planlanması gerekmektedir.

Sahil kenarlarındaki tarımsal alanlarda deniz seviyesinin yükselmesi, verimli topraklar için tehdit oluşturmaktadır. Yılda ortalama 4-8 mm olması beklenen yükselmeler dünya ortalamalarının altında olsa da, kıyı şeridinde genellikle artı değeri yüksek üretim yapan çiftçilerin üretim kapasitelerini olumsuz etkileyecektir. Aynı şekilde, şehirlerdeki su kullanımı için kritik önem taşıyan Büyükçekmece, Küçükçekmece ve Terkos gölleri gibi önemli tatlı su varlıkları da, deniz seviyesi yükselmesine bağlı tuzlanma riski ile karşı karşıyadır. Bu yönde fiziksel altyapı çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Deniz seviyesi yükselmesi riski altında olan Fethiye-Göcek, Gökova, Patara, Kekova, Foça, Datça-Bozburun ve Belek gibi tarihi ve turistik alanların da korunması gerekmektedir. İklim değişikliğinin turizm sektörü üzerine olabilecek etkileri değerlendirilip sektörün altyapı güçlendirme çalışmaları desteklenmelidir.

Sağlık alanında iklim değişikliği etkileriyle bağlantılı olarak ve özellikle yükselen hava sıcaklığı nedeniyle leptospirosis, sıtma ve kanamalı Kırım-Kongo humması gibi bazı hastalıkların artma olasılığı vardır. Yoksul ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu alanlarda iklim değişikliğine bağlı sağlık riskleri özellikle yüksektir. Sağlık yatırımları su temizliği, gıda güvenliği, hastalıklar, hava kalitesi ve aşırı iklim olaylarının sağlık hizmetleri üzerine yaratacağı baskı öngörülerine göre belirlenmeli, yoksul kadınlar ve çocuklar öncelikli hedef kitle olmalıdır.

Hükümetin Uyum Politikaları

İklim değişikliğine uyum konusunda AKP hükümetinin sorumluluklarını yerine getirmeyerek yoksul çiftçileri kendi kaderlerini terk ettiğini, su varlıklarının sınırsızca sömürülmesine neden olduğunu, orman alanlarına talanın önünü açtığını ve yaşanan aşırı iklim felaketlerine karşı önlem almadığını görüyoruz. İklim değişikliği sorunun öneminin algılanması konusundaki vizyon eksikliği ve politikalarda kısa dönemli popüler kazanımların uzun dönemli yapısal değişim ve dönüşümlere tercih edilmesi, sorunun etkili bir şekilde ele alınmasının önündeki en büyük engellerdir. İktidarın genel olarak deprem, sel, kuraklık gibi doğal risklerin yönetimi konusundaki performansı da çeşitli örneklerde görüldüğü üzere çok zayıftır. Yerel seviyede ve sektörel bazda iklim değişikliğinin potansiyel etkileri, uyum gereksinimleri ve eşikleri üzerine yapılması gereken detaylı araştırma ve veri analizi çalışmalarına yeterli kaynak ayrılmamakta, farklı iklim değişikliği senaryoları doğrultusunda atılması gereken kurumsal reform adımları atılmamaktadır. İktidarın ciddi bir iklim değişikliğine uyum stratejisinin olmaması sorunun büyük anlamda ihmal edildiğinin göstergesidir.

Hükümet, planlı uyum çerçevesi doğrultusunda etkisiz olmasının yanı sıra, uyum kapasitesinin artmasını sağlayacak yoksullukla mücadele, tarımsal kalkınma, doğal kaynakların korunması

ve altyapı yatırım politikalarıyla da yetersiz kalmaktadır. Bu durumun en çarpıcı örneği tarım sektörüdür. 2002'den günümüze kadar olan dönemde tarım sektörü tam bir gerileme yaşamıştır. Diğer sektörler büyüme kaydederken toplam istihdamın dörtte birini barındıran tarım sektörü yerinde saymıştır. İktidar kaynak dağıtım önceliklerini hem üretimden, hem de altyapı, teknoloji ve çevre gibi sürdürülebilir kırsal kalkınmanın temeli olan kamu hizmetlerinden çekmiştir. Tarım sektöründe büyüme durmuş ve kırsal yoksulluk artmıştır. Aynı zamanda iklim değişikliğine uyum ve çevre-dostu sürdürülebilir kalkınma gibi uzun dönem yatırım gerektiren alanlar tamamen ihmal edilmiştir.

Benzer eksiklikler su politikasında da görülmektedir. Türkiye’de geleneksel olarak sulamanın ekonomik etkileri üzerine yoğunlaşmış su politikaları, son dönemde ortaya çıkan çevresel sorunları öngörmekte ve aşmakta yetersiz kalmıştır. GAP örneğinde olduğu gibi çok büyük kaynaklar ayrılarak yapılan proje yatırımlarının çevresel etkileri yeteri kadar içselleştirememiş ve sulamaya açılan bölgelerde tuzlanma, çoraklaşma gibi temel çevresel sorunlar ortaya çıkmıştır. Kullanılan sulama teknolojilerinin çağın gerisinde kalması, suyun verimli kullanılmasını engellemiştir. Aynı şekilde, bölgede kırsal alanda toprak dağılım eşitsizliklerinin dikkate alınmaması, sulamayla birlikte sosyoekonomik eşitsizlikleri de derinleştirmiştir. Su varlıklarının başarısız yönetimi konusundaki diğer örneğe Konya Ovası’dır. Özellikle yeraltı su varlıklarının kontrolsüz kullanımı, taban suyu seviyelerini giderek derinlere çekmiş ve önemli tahıl deposu niteliğindeki bölge kuraklık tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır.

Yerel seviyede su varlıkları yönetim politikaları da başarısız olmuştur. Son dönemde geliştirilen sulama birlikleri sürekli siyasi müdahalelerle etkisiz hale getirilmiş, su varlıklarının verimli ve adil kullanılmasını sağlayacak çoğulcu platformlar olma potansiyelini yitirmiştir. Bu birlikler var olan adaletsiz ve verimsiz su dağıtım ve kullanım yapılarıyla örtüşmüş su varlıklarının, doğayla barış içinde, verimli, adil ve katılımcı bir şekilde kullanılması yönünde olumlu etkiler sağlayamamıştır. Tarım Bakanlığı ve Devlet Su İşleri tarafından son dönemde desteklenen çağdaş teknoloji damla sulama yöntemleri olumlu olarak değerlendirilse de kapsam ve etki olarak çok sınırlı seviyede kalmaktadır.

CHP İktidarında İklim Değişikliğine Uyum: w[Yoksulluk Merkezli Sürdürülebilir Kalkınma

CHP’nin iklim değişikliğine uyum konusundaki siyaset vizyonu hem toplumun farklı kesimleri arasında, hem de kuşaklar arasında eşitlik ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliğine uyum olanakları sınırlı toplum kesimlerinin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korunması ve toplumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi CHP’nin en önemli önceliğidir. Aynı şekilde iklim değişikliği etkilerinden doğrudan etkilenecek su varlıkları uyumda öncelikli politika alanlardan biridir. CHP suyu sadece ekonomik amaçlarla sömürülmesi gereken bir “kaynak” değil, doğanın ve insan hayatının gereği bir “varlık” olarak görmektedir. Su varlıklarının doğa döngüleriyle uyumlu bir şekilde verimli, eşitlikçi

ve adil yönetimi anlayışı bu alanda ortaya konulacak politikaların ana çerçevesini belirleyecektir. Bu çerçevede iklim değişikliğine uyum yönünde geliştirilecek politikalar şu şekilde sıralanabilir:

- Bilimsel analiz ve öngörülere dayalı 'Ulusal İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi': Öncelikli olarak içinde kısa, orta ve uzun vadeli eylem planlarının olacağı ve sektörel uyum stratejilerini bu eylem planlarıyla bütünleştirerek bir "Ulusal İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi" hazırlanacaktır. Stratejide ortaya konacak uyum politikaları, ulusal, bölgesel, yerel ve sektörel seviyede bilimsel çalışmalar ışığında belirlenecektir. İklim değişikliği öngörülleri, fiziksel ve potansiyel etkileri, sosyoekonomik ve ekolojik hassasiyet ve kırılganlık noktaları üzerine yapılacak bilimsel çalışmalar, uyum politikalarının doğru hedef noktaları üzerinde ve zamanında uygulamaya konulmasını sağlayacaktır. Kaynak öncelikleri, yapılacak çalışmaların nesnel yarar ve maliyetler analizlerine göre belirlenecektir.
- Yoksulluk öncelikli uyum: Özellikle iklim değişikliği etkilerine karşı hassasiyeti yüksek ve uyum kapasitesi yetersiz olan toplum kesimlerini koruyacak ve onların uyum kapasitelerini artıracak projeler geliştirilecektir. Örneğin kırsal alanda yaşayan yoksul çiftçiler, tarım işçileri, balıkçılar ve sele ve su baskınlarına açık geçeköndü yerleşim alanlarında yaşayan vatandaşların uyum gereksinimlerine öncelik verilecektir.
- Proaktif uyum politikaları: Su kullanımı ve tarımsal üretim gibi uzun vadeli politika alanlarında, iklim değişikliği etkileri öngörülerek potansiyel sorunlar etkisini göstermeden uyum çalışmalarına başlanacaktır. Ulusal ve yerel seviyede resmi organların kurumsal yapıları, çevre ve iklim değişikliği konusunda etkin hale getirilecektir.
- Tarım sektöründe uyum ve kırsal kalkınma: İklim değişikliğine uyum politikaları Türkiye'de bir an önce uygulamaya konulması gereken kırsal kalkınma politikalarının parçası olacaktır. Kırsal yoksullukla mücadele uyum politikalarının odak noktasıdır. Yerel fiziksel etki çalışmalarına ve iklim değişikliği bazlı ürün deseni, ürün verimliliği ve fiyat etkileri araştırmalarına dayanacak politikalar, küçük çaplı üreticilerin arz kapasitelerinin iklim değişikliği etkilerine uyumunu sağlayacaktır. Kuraklık, çölleşme ve sel gibi iklim değişikliğinin şimdiden hissedilen etkilerine karşı uyum çalışmaları güçlendirilecektir.

Tarımsal desteklemeler, sürdürülebilir tarıma ve çevre-dostu üretime geçişi hızlandıracak değişimleri yönlendirecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Bu kapsamda "iklim değişikliğine uyum" fonu oluşturulacak ve uyuma yönelik altyapı, teknoloji (dayanıklı tohumlar vb.) ve üretim yöntemlerini özendirerek şekilde kullanılacaktır. Aynı şekilde tarıma bağlı alt ve üst işleme sektörleri ve hayvancılıkta uyuma önem verilecektir. Küçük çaplı tarımsal sigortalar iklim değişikliğine bağlı riskleri de kapsayacak şekilde devlet güvencesiyle desteklenecektir.

- Su varlıklarının sürdürülebilirliği: Su kullanımı konusunda tarımsal altyapı çalışmalarıyla katılımcı ve bilinçli su yönetimi politikaları birleştirilecek ve yeni teknolojik çözümler yaygınlaştırılacaktır. Fiyatlandırma ve destekleme politikaları buna göre belirlenecek ve çiftçilerin kendi uyum adımları desteklenecektir. Su Birlikleri reformu gerçekleştirilecek, birlikler siyasi müdahalelerden arındırılıp su varlıklarının verimli, adil ve katılımcı bir şekilde yönetildiği platformlar haline getirilecektir. GAP projesinin çevre etkileri yeniden değerlendirme altına alınacak, sulama verimliliği artırılacak ve sulama olanaklarının küçük çaplı üreticiler tarafından da doğayla uyumlu ve adil bir şekilde kullanılmasını sağlayacak reformlar yapılacaktır.
- Otonom ve katılımcı uyum: Bireylerin, özel sektörün ve kurumların hali hazırda yaptıkları, uzun vadede iklim değişikliğine uyum açısından yararlı çalışmalar özendirilecektir. İklim değişikliği politikaları, konuyla ilgili tüm paydaşların görüş ve düşüncelerini katılımcı yollarla içselleştirecektir.
- Şehirlerde uyum: İklim değişikliğinin şehirleşme, göç ve şehir alanlarındaki sosyoekonomik hayata etkilerine karşı uyum politikaları geliştirilecek, özellikle iklim değişikli nedeniyle doğal afetlere karşı kırılgan ve hassas alanlar ve kentsel toplum kesimleri belirlenip, il ve ilçe bazlı risk yönetim planları hazırlanacaktır. İklim değişikliği etkisiyle daha sıklaşması beklenen sel ve su baskını felaketlerinin etkilerini azaltacak yatırım önlemleri alınacaktır.
- Deniz seviyesi yükselmesine uyum: Sahil şeridinde yer alan ve deniz seviyesi yükselmesinin potansiyel etkisinde olan yerleşim alanları korunacaktır. İklim değişikliğinin turizm sektörü üzerine olası etkileri değerlendirilip, sektörün altyapı güçlendirme çalışmaları desteklenecektir. Sahil şeridindeki tarihi alanlar özellikle koruma altına alınacaktır.

- Sağlık alanında uyum: Sağlık yatırımları iklim değişikliğinin su temizliği, gıda güvenliği, hastalıklar, hava kalitesi ve aşırı iklim faaliyetlerinin sağlık hizmetleri üzerine yaratacağı baskı öngörülerine göre şekillendirilecektir. Yoksul kadın ve çocuklar bu doğrultuda sağlanacak sağlık hizmetlerinde öncelikli hedef kitle olacaktır.
- Teknoloji ve eğitim yatırımları: Hem sektörel alanda, hem de altyapı çalışmalarında çevre dostu ve maliyet etkin yeni teknolojiler kullanılacaktır. İklim değişikliği öngörü ve uyarı merkezleri uydu ve çağdaş iletişim teknolojileri ile donatılacaktır. Kuraklık ve tuzluluğa dayanıklı yeni bitki türlerinin geliştirilmesi veya ıslah edilmesi, az kaliteli suyla iyi kaliteli ürün veren bitki türlerinin geliştirilmesi desteklenecektir. İklim değişikliğine uyumda eğitim ve bilgilendirme çalışmalarına kaynak ayrılacaktır. Özellikle etki alanındaki paydaşlar uyum konusunda bilgilendirilecek, okullarda iklim değişikliğinin farklı boyutlarına yönelik eğitim verilecektir.

V. Sonuç

CHP'nin sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde şekillenen iklim değişikliği politikaları, insan-çevre ilişkisini bütünsel bir yaklaşımla ele almakta ve toplumların çevre ile uyumlu bir şekilde kalkınması gerektiği sorumluluğunu ön plana çıkarmaktadır. İklim dahil doğal kaynakların, çevresel ve sosyoekonomik olarak günümüz ve gelecek nesillere sağlıklı yaşam koşulları sağlayacak şekilde değerlendirilmesi gerektiği anlayışını benimsemektedir.

Küresel ortalama hava ve kara sıcaklıklarındaki artış, yaygın kar ve buz erimeleri ve küresel ortalama deniz seviyesindeki yükselişe ilişkin gözlemler, iklim sisteminde ısınma ve değişimin yadsınamaz bilimsel gerçekler olduğunu ortaya koymaktadır. Hem çevresel olarak, hem de sosyoekonomik yapısı gereği, Türkiye'nin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine hassas bir konumu vardır. Bölgesel olarak farklılıklar olmakla birlikte, son 50 yılda sıcaklık, yağış ve deniz seviyelerinde kayda değer değişiklikler olmuştur. Bu durum ciddi sosyoekonomik etkiler yaratmakta ve iklim değişikliğine uyum politikalarının önemini artırmaktadır.

Ekonomik etkinlik olarak iklim değişikliğine en az katkı sağlamış toplumsal kesimlerin iklim değişikliğinden en fazla etkilenen kesimler olması nedeniyle CHP, uyum politikalarını sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri üzerine kurmaktadır. Özellikle iklim değişikliği etkilerine karşı hassasiyeti yüksek ve uyum kapasitesi yetersiz olan toplum kesimleri korunacak ve uyum kapasiteleri artırılacaktır. Bu çerçevede, özellikle tarım sektöründe çalışan ve kırsal alanda yaşayan yoksul yurttaşlara yönelik, sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak uyum öncelikleri belirlenmiştir. İklim değişikliği baskısı altındaki su varlıklarının verimli, adil ve katılımcı bir şekilde kullanılmasını sağlayacak politikalar ortaya konmuştur. Şehirlerde dar gelirli kesimlere, sağlık alanında yoksul kadın ve çocuklara sağlanacak hizmetler ve turizm sektöründe yapılması gereken iklim değişikliğine uyum çalışmaları belirlenmiştir.

Türkiye son 20 yılda toplam sera gazı salım miktarında çok hızlı bir artış göstermiştir. Bu yükseliş ekonomik ve insani kalkınma eğilimlerinin çok üzerinde olup, Türkiye'de uygulanan sosyoekonomik kalkınma modelinin sürdürülebilirliği açısından ciddi sorunlar ortaya koymaktadır. Bu çerçevede CHP'nin iklim değişikliği ile mücadele konusundaki politikaları "çevre-dostu" ve "yeşil ekonomi" vizyonu ile örtüşmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda, enerji verimliliğini artıracak ve olumsuz çevre etkilerini azaltacak politikalar geliştirilmesini

hedeflemektedir. Bu çalışmada hem sera gazları salımlarının azaltılması, hem de enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımları konusunda somut, gerçekçi ve ulaşılabilir hedefler ortaya konmuştur. Yoksullara yönelik bina yalıtım destekleri ve çevre-dostu konutlar, ucuz ve yüksek verimli toplu taşıma, tüketicilerin karbon ayak izlerinin küçültülmesini özendirici düzenlemeler alanında da uygulanabilir politikalar belirlenmiştir.

Türkiye'nin uluslararası iklim değişikliği görüşmeleri çerçevesinde dünyanın geleceği ile ilgili bu derece önemli bir konuda sorumluluk almaktan kaçınması, lider ülke olmak yerine çekingen ve korumacı bir rol alması, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesi ve Avrupa Birliği'ne girmeye aday bir ülkenin saygınlığına yakışmamaktadır. İndirim hedeflerinin olmaması, enerji ve kaynak kullanımı verimliliklerini artırıcı yatırımların özendirilmesini de engellemektedir. CHP'nin iklim değişikliği konusundaki uluslararası politikaları "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkeleri" çerçevesinde, sorumluluklarını yerine getirmeyi öngörmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin iklim değişikliği ile mücadele konusundaki sorumluluklarını yerine getirecek, uyum konusunda uluslararası kaynak kullanım haklarını etkili bir şekilde kullanacak ve uluslararası görüşmelerde sorumluluk sahibi, girişimci ve lider bir tutum sergilemesini sağlayacak bir yaklaşım ortaya konmuştur.

**Cumhuriyet Halk Partisi
iktidarı ile
daha fazla üreten,
refahı halkına yayan,
daha güçlü bir
Türkiye**

**Benim için yandaş yok,
sadece ve sadece vatandaş var.
Ve istisnasız her vatandaş
bu ülkenin zenginliğinden
hak ettiği payı almalı.**

**Her vatandaş rahat bir nefes almalı.
İşte ben buna inanırım.**

CHP varsa, herkes için var.

Kemal Kılıçdaroğlu
Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı

Herkes için

CHP

